

Oppeby torg då, nu och sedan

Att utveckla och förnya ett 1950-talstorg i Nyköping

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad A2E

© 2012 Ulrika Svensson e-post: ika.svensson@gmail.com

Titel på svenska: Oppeby torg då, nu och sedan. Att utveckla och förnya ett 1950-talstorg i Nyköping

Title in English: Oppeby square then, now and later. To develop and renew a 1950's square in Nyköping

Handledare: Roger Elg, institutionen för stad och land

Examinator: Thorbjörn Andersson, institutionen för stad och land

Opponent: Anna Lundvall, Grontmij

Originalformat: A3

Foto: Ulrika Svensson om ingenting annat anges

Nyckelord: Oppeby, torg, Nyköping, förortstorg, program 50-tal, 60-tal, förort, grannskapsplanering, stadsdelsförnyelse

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Förord

Torg och hur vi använder dessa är ett ämnesområde som jag har kommit i kontakt med flera gånger under min utbildning och som har fångat mitt intresse. Jag har ofta funderat över hur olika torg fungerar, varför det skiljer sig åt och hur förutsättningarna skiljer sig mellan centrala och perifera torg. Mitt examensarbete har därför kommit att handla om ett förortstorg i Nyköping, för vilket jag har tagit fram ett program. Arbetet skulle aldrig ha flutit på så smidigt som det har gjort om det inte vore för några nyckelpersoner. Jag vill därför tacka följande:

Min handledare Roger Elg – för hjälpsamma råd och granskning

Helena Göransson och Bert Eriksson på Nyköpings kommun – för material och ypperlig hjälp

Elin Öhman – för kommentarer och råd

Ulrika Svensson, 30 maj 2012

Sammanfattning

Det här examensarbetet på 30 hp är utfört vid institutionen för stad och land, SLU Ultuna. Examensarbetet handlar om Oppeby torg i Nyköping för vilket jag har tagit fram ett program. Ett program innehåller råd och riktlinjer för hur en miljö kan utvecklas och kan användas som underlag vid en eventuell upprustning av torget. Syftet med examensarbetet är att ta fram ett program för Oppeby torg i Nyköping. Utgångspunkten har varit en förfrågan från Tekniska divisionen, Nyköpings kommun. Arbetets frågeställningar är: Vilka syften fyller ett stadsdelstorg? I vilka syften skapades 50-talets stadsdelstorg? Hur skulle Oppeby torg kunna omgestaltas för att bli ett estetiskt tilltalande och välfungerande stadsdelstorg idag?

Oppeby torg ligger i nord-västra utkanten av Nyköping i en stadsdel huvudsakligen byggd under 1950- och -60-talet. Bakgrunden till arbetet kommer sig av att jag alltid har fascinerats av torg som offentliga och sociala rum, hur de används eller inte används och varför det är så. Förutom ett intresse för torg som sociala och offentliga rum i staden är jag också mycket intresserad av konsthistoria och äldre arkitektur och formgivning. Därför tycker jag att det är extra spännande att Oppeby torg är byggt i slutet av 1950-talet och har en utformning som är typisk för tiden. Torget är omgärdat av gator i alla riktningar. Dess markbeläggning utgörs av ett rutnät av smågatsten i granit och betongplattor med naturgrus. Torget har en öppen karaktär med en fontän i mitten som omringas av två låga, vinkelräta murar samt, under sommarhalvåret, fyra parksoffor. På torgets kortsidor står oxlar och lönnar samt en bok. I anslutning till träden på var kortsida finns tre större friväxande buskage med huvudsakligen berberis samt några mindre ytor med kortklippt gräs. Det finns en yta med 14 bilparkeringsplatser på

torget. Längs med bilparkeringen, som upptar större delen av torgets ena långsida, löper en klippt oxelhäck. Längs den andra långsidan finns två mindre rosplanteringar samt sex lika små ytor med klippt gräs.

Arbetet har skett som en kombination av litteraturstudier, fältstudier, inventering, analys, enkätundersökning och programarbete. Genom hela arbetets gång har jag kontinuerligt diskuterat mina resultat, eftersom programarbetet löpt parallellt med litteraturstudier, inventering, enkät och analys. För att undersöka Oppeby torgs historia och utveckling fram tills idag har jag studerat äldre kartor, detaljplaner, fotografier och samtalat med kommundienstämman på Nyköpings kommun. Jag har dessutom undersökt torgets placering och betydelse jämfört med andra torg i staden för att på så sätt kunna se kopplingar och upptäcka vilka behov som finns. Stort arbete har lagts på litteraturstudier om svensk stadsbyggnad från 1930- till -60-talet med ett särskilt fokus på förorterna och dess torg. Min huvudlitteratur har utgjorts av Olsson, Ohlander & Cruse Sondén Lokala torg: liv, miljö och verksamheter på förortstorg (2004) samt Larsson & Laurell Tankar om förstadens framtid (2006), som båda behandlar svenska förorter och deras torg idag jämfört med vid tillkomsttiden. Jag har dessutom studerat litteratur om torg och deras betydelse i staden, exempelvis Andersson Vad gör ett bra torg bra (1983) och Åström Stadens rum: torget - gestalt, upplevelse, användning (1988).

En viktig del i mitt bakgrundsarbete har utgjorts av den enkätundersökning bland de boende i stadsdelen Oppeby som jag gjort för att få deras syn på torget och höra deras önskemål. Enkätundersökningen delades ut till 145 hushåll runt omkring Oppeby torg, dessutom lämnades 5 enkäter hos Puttes Smörgåsbar som ligger intill torget. Enkäten hanterades i samarbete med Nyköpings kommun. Till enkäten medföljde ett förfrankerat svarsku-

vert som var ställt till Tekniska Divisionen på Nyköpings kommun. Svarstiden var två veckor. Av de totalt 150 utlämnade enkäterna inkom 47 svar. Ett annat viktigt moment i arbetet har varit inventering av platsen och dess närmaste omgivning. Inventering innebär att man på ett objektivt sätt studerar en plats vad gäller material och utrustning, användning, klimatfaktorer med mera. Jag har besökt Oppeby torg tre gånger under februari och mars 2012. Dessutom har ett flertal ”digitala besök” på torget gjorts via internetkarttjänsten Google Maps. Vid platsbesöken har detaljer noterats, såsom torgets användning under vintern, växtmaterialens art och kondition, markmaterial, antal bilparkeringsplatser, omgivande byggnaders höjd och utformning. Då det fanns snö på marken vid två av besökstillfällena var det enkelt att genom fotspår i snön se hur människor rör sig över torget. Även Oppeby stadsdel och dess utbud av service, skolor med mera har undersökts genom platsbesök i området samt genom kartstudier och samtal med kommundienstjänstemän.

Efter inventering vidtar analysarbete, där man vidarebearbeta den information som framkommit via inventeringen. I detta arbete har flera analysmetoder använts, bland annat har torgets styrkor och svagheter undersökts, hur och varför människor rör sig över torget så som de gör, om det finns några verksamheter kring torget som kan locka människor. Jag har även gjort analyser av upplevelsemässiga värden, exempelvis var det trevligaste soliga läget finns, var torget känns utsatt och var upplevda barriärer finns. Även analyser av praktisk utrustning som antal sittplatser och huruvida de är tillräckliga har gjorts. Torgets vegetation har bedömts utifrån fysisk kondition och estetisk upplevelse.

En av de första frågor som jag ställde mig i arbete var vad är egentligen ett torg? Författarna Olsson, Ohlander & Cruse Sondén menar att ett

torg är, förutom en offentlig öppen yta i staden, effekten av sina funktioner. De anser att man kan tala om tre principer för hur ett torg fungerar: hur torget fungerar praktiskt, vad det betyder för det offentliga sociala livet och huruvida torget genererar känslor hos sina brukare (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 15). Även andra faktorer, som torgets fysiska utformning, dess plats i stadsstrukturen, områdets befolkning, torgets verksamheter samt vem som äger och sköter torget påverkar hur det fungerar. Att i förväg bestämma vilken målgrupp torget riktar sig till, vilken aktivitet som ska ske på det och i vilken utsträckning torget kommer användas är, om inte omöjligt så åtminstone mycket svårt. För att kunna skapa rätt förutsättningar krävs en djup förståelse, och varje torg måste betraktas i sitt unika stadssammanhang genom frågor om vad som finns på platsen, vad som behövs och varför det behövs (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 15). Landskapsarkitekt Thorbjörn Andersson anser att förortstorg ofta utformas utan att ges någon klar funktion i sig. De gestaltas schabloniserat med bänkar, blomsterarrangemang och fontän utan någon identifikationsmöjlighet (1983, s. 45). För att komma till rätta med de funktions- och identitetslösa torgen krävs att man utforskar vilka funktioner som behövs och i vilket sammanhang torget befinner sig. Utifrån det kan man ta fram ett program. Det är ett arbete som kräver lyhördhet. Andersson menar (1983, s. 42) att programmen måste ha stor flexibilitet och möjlighet att anpassa sig efter nya förutsättningar, annars riskerar torget att förlora sitt syfte och därigenom självdö om förutsättningarna ändras. Dessutom, menar Andersson, är historieförankring viktigt för torgets upplevelse. Vi behöver bevara olika typer av stadsrum därför att de reflekterar smak och kultur från olika perioder, och påminner oss om tidigare skeenden (Andersson, 1983, s. 51).

Landskapsarkitekt Jan Gehl menar att människor gärna vill delta i det offentliga sociala stadslivet på ett mer eller mindre aktivt sätt. Vidare skriver han om att aktiviteter skapar attraktion, att människor lockas dit där andra människor är. Som exempel nämner han att de flesta av oss helst sätter sig där andra människor sitter och att vi gärna vill ha utsikt över folklivet runt omkring. Olsson, Ohlander & Cruse Sondén menar att man kan tala om staden som en teatermetafor, där gatan är teatern och alla människorna utgör skådespelare och publik. På uteserveringar är ofta besökarna vända ut mot gatan för att på så sätt kunna ta del av folklivet (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 49). Det är bland annat därför, tror jag, som torgmarknader har en så stark attraktion – det lockar många människor som vill handla, men minst lika mycket intresse ägnas åt att kika de andra besökarna och vad de köper.

Grannskapsplanering var ett bebyggelseideal som framträdde under 1940-talet. Idén var att bostadsområden skulle delas in i mindre enheter, så kallade grannskap (Rudberg, 1992, s. 64). Det här stadsplaneidealet hade tydligt socialt fokus och man ville genom stadsplanering skapa förutsättningar för ett skiftande socialt liv (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 32). Mönsterbilden var en småstad eller by i utkanten av den större staden där demokrati och föreningsliv uppmuntrades. Området skulle ha ett gemensamt centra som samlade olika sorters kommunal och kommersiell service såsom affärer, restaurang, post, bibliotek och föreningar. Dessa områden är vad vi idag ofta refererar till som förort.

Mot slutet av 50-talet förändrades stadsbyggnadsidealet. Den tidigare småskaligheten byttes mot öppenhet och oändlighetsperspektiv och det tidigare demokratiska torget förvandlades många gånger till halvprivata köpcentra. Andra stora förändringar vid slutet av 50-talet var att bilismen

ökade och gjorde service nåbar även långt ifrån hemmet. En viktig samhällsaspekt som gjort den lokala servicen så oerhört viktig under 1950-talet var att kvinnors huvudsakliga sysselsättning vid den tiden var som hemmafruar, vilka dagligen handlade och uträttade ärenden på och kring det lokala torget. Under 1960-talet började kvinnor yrkesarbeta och sättet att leva förändrades. Det är i den här viktiga brytningsperioden mellan 50- och 60-tal, mellan grannskapsplaneringen och miljonprogrammet, mellan hemmafruar och yrkesarbetande kvinnor, som Oppeby torg byggs.

Förortstorgen kan ses som lokalsamhällen, ofta dominerade av de boende i området till skillnad från mer centrala torg, som bevistas av såväl närboende som besökande längre bort ifrån (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 63). Sedan många av våra förortstorg byggdes under efterkrigstiden har samhället utvecklats mycket. Det som från början var ett nav i området, en plats som många människor var beroende av för sina dagliga inköp, har idag blivit folktomma platser endast utnyttjade som passager mellan husen. Frågan är om, och i så fall hur, förortstorgen åter kan bli ett använt och omtyckt gemensamt uterum.

Nyköping har total fem torg, varav tre ligger mycket centralt och ett ligger halvcentralt. Oppeby torg ligger långt utanför centrum. Torget är från 1959 och ensamt i sitt slag i Nyköping. Inte mycket har ändrats sedan tillkomsten av Oppeby torg. Det är kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefullt i sin tidstypiska utformning. Omkringliggande byggnader är samtida med torget (flerfamiljshus i tre våningar) vilket ytterligare förstärker torgets karaktär. I detaljplanebeskrivningen från 1951 (Nyköpings kommun, 1951) sades det att kring torget skulle biograf, matbutik och föreningslokaler samlas, men så skedde inte. Torget har inte kommit att bli någon samlingspunkt. Det är inte en plats som man går till, träffar folk på eller uträttar sina ären-

den vid. Trots detta anser jag att Oppeby torg är viktigt att värna om. Det är en stor, öppen flexibel yta med utvecklingspotential. På plussidan kan som exempel nämnas att det intill torget finns populära målpunkter i en smörgåsbar och en pizzeria som gärna vill ha uteserveringar på torget. På minussidan kan nämnas att torget saknar rumslighet och ofta känns öde. Det finns i dagsläget ingen dragningskraft och det är otillräckliga sittmöjligheter, bristande belysning och bristande skötsel.

I programmet föreslås tre olika scenarier för gestaltning av Oppeby torg: restaurering, omgestaltning och fri förnyelse. Att restaurera innebär att man återställer de delar av anläggningen som fortfarande finns kvar (Flinck, 2008, s. 37). En omgestaltning innebär att en anläggning görs om, någonting nytt skapas utan att speciell hänsyn tas åt det som tidigare fanns på platsen (Flinck, 2008, s. 37). Fri förnyelse innebär att en anläggnings fysiska form får förändras fritt, så länge som dess konstnärliga kvalitet och upplevelserikedom bevaras (Mossige-Norheim, 1992, s. 24). För att bevara och restaurera det nuvarande 50-talets torg bör träden även fortsättningsvis utgöras av oxel och lönn, och de bör ha en placering som är, om inte exakt samma som, åtminstone liknar dagens. Syftet är inte att skapa någonting nytt eller revolutionerande utan att värna om och utveckla det intressanta och värdefulla som finns idag. För ett omgestaltat torg är tyglarna naturligtvis betydligt friare, och både placering och val av träd kan bryta helt mot dagens situation. För ett fritt förnyat torg bör utgångspunkten vara dagens situation, men utan att formerna behöver bevaras. Det är upplevelsen av platsen som skall inspirera vid gestaltningen och programmet två principskisser visar två torg som har nya former men fortfarande är öppet och där fokus ligger på fontänen i mitten, precis som idag.

Det bör finnas både primära och sekundära sittplatser. Primära sitt-

platser är oftast traditionellt utformade parkmöbler som placeras vid viktiga ställen som intill en lekplats, fontän, planteringar och längs med gångstråk. Sekundära sittplatser är lite mer fria och självständiga och behöver egentligen inte vara utformade i syfte att vara sittplatser. Exempel på detta är trappor, utstickande delar på fasader eller konstobjekt. En plats inbjuder fler människor att använda den om det finns både primära och sekundära sittplatser, eftersom man har olika behov vid olika tillfällen.

I programmet presenteras ett aktivitetsschema som på ett enkelt sätt visar såväl nuvarande som möjliga framtida aktiviteter samt när på året de skulle kunna äga rum. Genom schemat kan man lätt avläsa alla de möjligheter som finns och dessutom se att torget kan aktiveras även under höst och vinter. Bland annat föreslås i programmet ett helt nytt motionslopp ("Nyköping runt", kan vara allt från att springa, cykla, åka inlines eller gå stavgång) som har sitt start och mål på Oppeby torg. Fler nya aktiviteter såsom musikuppträdanden, loppis och snöskulpturtävling visar hur mångsidigt torget kan vara. Programmet aktivitetssytor utgår från gjorda analyser: aktivitets- efterfrågan från såväl de närboende och kommundienstmännen, behov, naturliga gångstråk, klimatfaktorer och trafikutsatthet.

För att kunna spekulera i framtida behov och intressen måste man både se på platsen idag och titta bakåt i tiden. Hur såg det ut då, hur ser det ut nu och hur kommer det att se ut sen? Oppeby torg byggdes 1959, i brytningsperioden mellan grannskapsplaneringen och miljonprogrammet. Det var en brytningsperiod inte bara vad gäller stadsplaneringsideal: det var ett samhälle i förändring. Idag är Oppeby torg en plats som används i liten utsträckning. Det är inget riktigt stadsdelscentrum, det är bara en yta som består av bilparkering, träd, buskar och en fontän. Många av de tillfrågade personerna som bor kring torget har uppgett att de inte alls använder torget,

att de går över det eller att de tittar ut över det från sin bostad. I framtiden kommer vikten av torget som gemensamt vardagsrum öka. Vi umgås allt mer på offentliga platser, sätter oss på torget och äter lunch eller fika. En stad lever tack vare sina invånare, och en levande stad skapas av människor och avtryck från olika tidsepoker. En stad är aldrig stillastående, men den får därmed inte radera ut sin egen historia. Varje stad får sin unika charm och karaktär tack vare den mångfald som den speglar. Oppeby torg är en del i den mångfalden. Det kan bara göras lite bättre.

Syftet med examensarbetet har varit att ta fram ett program för Oppeby torg i Nyköping. Det har jag gjort. Programmets mångsidighet besvarar arbetets frågeställning Hur skulle Oppeby torg kunna omgestaltas för att bli ett estetiskt tilltalande och välfungerande stadsdelstorg idag? Övriga frågeställningar, Vilka syften fyller ett stadsdelstorg? I vilka syften skapades 50-talets stadsdelstorg? besvaras i uppsatsens teoriavsnitt. Min förhoppning med detta arbete är att den som läst det skall se på Oppeby torg med nya ögon och att torget ska få en högre status än det har idag. Min önskan är att torget ska få en värdig ansiktslyftning och en mer omsorgsfull skötsel. Min önskan är att Oppeby torg ska vara ett torg som Nyköpingsborna är stolta över.

Summary

This is a master thesis of 30 points is performed at the Department of Urban and Rural Development at the Swedish University of Agricultural Sciences. The thesis is about Oppeby square in Nyköping, Sweden, for which I have developed a program. The program provides advice and guidance to how an environment can be developed, and is supposed to work as a basis for a possible renovation of the square. The purpose of this study is to develop a program for Oppeby square in Nyköping. The background of this thesis has been a request from Engineering Division at Nyköping township. The labour issues of this thesis are: What purposes fills a neighborhood square? In what purposes was the 50s neighborhood squares created? How could Oppeby square be redesigned to become an aesthetically pleasing and functional neighborhood square today?

Oppeby square is located in north-western outskirts of Nyköping in a neighborhood mostly built in the 1950s - and '60s. The background to this thesis is my personal fascination of squares as public and social spaces, how they are used or not used and why it is so. Besides an interest in the square as social and public space in the city, I am also very interested in art history and older architecture and design. Hence I find it especially exciting working with Oppeby square, as it was built in the late 1950s and has a typical design of the time. The square is surrounded by streets in all directions. Its paved surface consists of a grid of setts in granite and concrete slabs with gravel. The square has an open character with a fountain in the middle that is surrounded by two low, perpendicular walls, and during the summer months four park benches. On the short sides of the square grows whitebeam, maples and a beech. Underneath the trees grows three large

free-standing shrubs with mostly barberry and some small areas with short grass. There is an area with 14 car parking spaces on the square. Along with the car park, which occupies most of the square one long side, grows a cut molar crate. Along the other long side there are two smaller rose plantations and six equally small areas with shortly cut grass.

This thesis was conducted as a combination of literature studies, field studies, inventory, analysis, survey and program work. Throughout the work, I have continuously discussed my results, because the program is a parallel result of with literature studies, inventory, survey and analysis. To investigate Oppeby squares history and development until now, I have studied old maps, plans and photographs plus talked to municipal officials in Nyköping. I also considered the square location and importance relative to other squares in the city in order to be able to see connections and to discover what needs there are. Several literature studies has been made considering Swedish city planning from 1930 – to 60's with an extra focus on the suburbs and its squares. My main literature consisted of Olsson, Ohlander & Cruse SONDÉN Local square: life, environment and activities in suburban squares (2004) and Larsson & Laurell Thoughts on suburban future (2006), both of which deals with Swedish suburbs and their squares today compared to the advent of time. I have also studied literature regarding squares and their significance in the city, for example Andersson What makes a good square well (1983) and Astrom City's place: square - character, experience, usage (1988).

An important part of my background work has been the survey I did among the residents in Oppeby, to get their view on the square and listen to their wishes. The survey was distributed to 145 households around Oppeby square, and five surveys were handed out in Puttes Smörgåsbar, a restaurant

adjacent the square. The survey was handled in cooperation with Nyköping township. The survey came with a postage-paid reply envelope, addressed to the Technical Division at Nyköping township. The response time was two weeks. Of the 150 delivered surveys, 47 responses were received.

Another critical aspect of this work has been inventory of the square and its immediate surroundings. Inventory involves an objective way of studying a site in terms of materials and equipment, use, climatic factors and more. I have visited Oppeby square three times during February and March 2012. Furthermore, several "digital visits" in the square was made via internet mapping service Google Maps. During the site visits I have been recording details such as the square's use during the winter, plant materials and their condition, soil material, number of car parking spaces, surrounding buildings, height and design. As there was snow on the ground at two visit sessions I could easily notice footprints in the snow and thereby see how people move across the square. Oppeby district and its range of services, schools, etc. have been investigated through site visits to the area and by mapping studies and discussions with city officials.

After inventory follows analysis, which further process the information obtained through the inventory. In this work, several analytical methods have been used. For example the square's strengths and weaknesses has been examined, how and why people move across the square so that they do, if there are any activities around the square that can attract people. I have also made analyzes of experiential values, such where the best sunny location is, why the square feels vulnerable, and were perceived barriers there. Also I have made analyzes of practical equipment such as seating capacity. Square vegetation has been assessed based on physical condition and aesthetic experience.

One of the first questions I asked myself starting this thesis was what is a square? The authors Olsson, Ohlander & Cruse Sondén says that a square is, in addition to a public open space in the city, the impact of their functions. They say that there are three principles of how a square works: how the square works in practice, what this means for the public social life, and whether the square generates feelings of their users (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, p 15). Although other factors such as the square's physical characteristics, its location in the city structure, the area's population, the square's activities as well as who owns and manages the square affects the way it works. Trying to decide in advance which target the square is addressed, what activity is going to happen to it and to what extent the square will be used, is if not impossible, at least very difficult. Creating the right conditions requires a deep understanding of the place, and each square must be seen in its unique urban context, with questions about what is available on the site, what is needed and why it is needed (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, p 15). Landscape architect Thorbjörn Andersson believes that suburban squares often are designed without given any clear function in itself. They are designed with benches, flower arrangements and fountains without any deeper thoughts or identification value (1983, p 45). The square's features must be carefully explored and the square is surroundings must be put in context. Preceding that, you can develop a program. Andersson says (1983, p 42) that the program must be highly flexible and able to adapt to new conditions, otherwise the square risk losing its purpose and thus die if conditions change. In addition, according to Andersson, the historical roots is important for square's experience. We need to preserve different types of urban spaces because they reflect the tastes and culture of different periods, and reminds us of past events (Andersson, 1983, p 51).

Landscape architect Jan Gehl says that people want to participate in public urban social life in a more or less active way. Furthermore, he writes that the activities create attraction, and that people wants to be where other people are. As an example he mentions that most people prefers to sit where other people sit and that people also likes to have a view over the surroundings. Olsson, Ohlander & Cruse Sonden calls the town a theatrical metaphor, where the street is the theater and the people are actors and audience. In open-air cafes the seats are often turned towards the street so that the visitors can view the crowds passing by (Olsson, Ohlander & Cruse Sonden, 2004, p 49). I believe that this is partly one reason why square markets have such a strong attraction - it attracts people who want to trade, but as much attention is paid looking at the other visitors and what they are buying.

The Neighbourhood Planning was a community ideal that emerged in the 1940s. The idea was that residential areas would be divided into smaller units, called Neighbourhoods (Rudberg, 1992, p 64). This ideal city plan had clear social focus, and wanted to create the conditions for a variety of social life through urban design (Olsson, Ohlander & Cruse Sonden, 2004, p 32). The ideal was a small town or village on the outskirts of the larger city where democracy and community organizations were encouraged. The area would have a common center that brought together different kinds of municipal and commercial services such as shops, restaurant, post office, libraries and associations. These areas are what we today refer to as the suburbs.

Towards the end of the 50th century the urban ideal changed. The previous small scale was replaced with openness and infinity perspective and the former democratic square, advocated during the Neighbourhood Planning, was transformed into semi-private shopping malls. Other major changes at the end of the 50th century were the motoring increased and

made service accessible even far from home. An important social aspect that made the local service as extremely important in the 1950s was that women's main occupation was at the time as housewives, who daily traded and did business in and around the local square. During the 1960s women started working professional, and way of life was changed. It is in this important break period between 50 - and 60's, between the Neighborhood Planning and housing projects, between housewives and working women, that Oppeby square is built.

Suburban squares can be seen as local communities, often dominated by local residents opposed to the more central square, attended by both local residents and by visitors from further away (Olsson, Ohlander & Cruse Sonden, 2004, p 63). Since the postwar years, when many of our suburban squares were built, society has evolved a lot. What initially was a hub of the area, a place used by many people who depended of the square for their daily purchases, it is today empty seats only used as passageways between the houses. The question is whether, and if so how, the suburban squares can become a used and well liked common outdoor space today.

Nyköping has in all five squares, of which four are located quite city-centered. Oppeby square though lies far outside the city center. The square dates from 1959, and is one of a kind in Nyköping. Not much has changed since the advent of Oppeby squares. It is historically and architecturally valuable in its contemporary design. Surrounding buildings are also contemporary with the square, which further strengthens the square character. The original detailed description from 1951 (Nyköping, 1951) says that along the square several services would be located, such as cinema, supermarket and club premises, but this was never done. The square today is a rallying point. It is not a place you go to, where you meet people or do your errands.

Despite this, I think Oppeby square are worth taking care of. It is a large, flexible open space with high development potential. On the plus side, adjacent to the square there are popular destinations in a sandwich restaurant and a pizza place who both wants to have outdoor seating on the square. On the minus side, the square lacks spatiality and often feels deserted. There is no certainty attraction and there are insufficient seating facilities, poor lighting and lack of maintenance.

The program for Oppeby square proposes three different design scenarios: restoration, transformation and free renewal. Restoration means restoring the parts of the square still present (Flinck, 2008, p 37). Reconfiguration means that a new square is created without any special account of what's previously existed on the site (Flinck, 2008, p 37). Free renewal means that the square's natural shape may change freely, as long as its artistic quality and experience is being preserved (Mossige-Norheim, 1992, p 24). To restore the current 50-century square trees should continue to be white beam and maple, and they should have a placement that is, if not identical, at least similar to today. The purpose is not to create anything new or revolutionary, but to safeguard and develop what's interesting and useful today. For a reconfiguration the reins of course is much freer, and both the placement and selection of trees can break entirely with the current situation. For a free renewed square the starting point should be the current situation, but without forms needing to be preserved. The experience of the place will inspire the configuration and the program's two illustrations show two squares with new forms, who are still open, and where the focus is on the fountain in the middle just like today.

The square should have both primary and secondary seating. Primary seating are traditionally designed outdoor furniture that is placed at

key locations adjacent to a playground, fountains, flower beds and along walkways. Secondary seating is a bit more free and independent and do not really need to be designed in order to be seating. For example stairs, protrusions on facades or art objects. A place invites more people if there are both primary and secondary seating, because people have different needs at different times.

The program presents an activity diagram that in an easy way shows both current and possible future activities, and also time of year they could happen. The diagram shows all the options available and that the square also can be activated in autumn and winter. Among other things, the program proposes an entirely new race ("Nyköping around", can be anything from running, biking, inline skating or nordic walking) that will have starting point and finish at Oppeby square. More new activities such as music performances, flea market and snow sculpture contest shows how versatile the square could be. The program's activity areas are based on analyzes: task demand from local residents and municipal officials, needs, natural walkways, climatic factors and traffic exposure.

Speculating about future needs and interests demands both an understanding of the site today and a look back in time. How did it look then, how does it look now and how will it look later? Oppeby square was built in 1959, in the break period between neighborhood planning and environmental program. It was a break period not only in terms of urban design ideals: it was a society in transition. Today Oppeby square is a place that is used to a small extent. It is no real town center, it's just a surface consisting of car parking, trees, shrubs and a fountain. Many of the people who live around the square have indicated that they do not use the square at all, possibly as a shortcut or they look out over it from their residence. In the future, the

importance of the square as a common living room will increase. We spend more time in public places, we like to sit in the square for lunch or coffee. A city lives thanks to its inhabitants, and a vibrant city is created by the people and impressions from different eras. A city is never static, but it should therefore not erase its own history. Every city has its unique charm and character, thanks to the diversity. Oppeby square is part of that diversity. It can only be done a little better.

The aim of this thesis has been to develop a program for Oppeby square in Nyköping, Sweden. This has been done. The program's versatility answers the question of How could Oppeby square be redesigned to become an aesthetically pleasing and functional neighborhood square today? Other topics, What purposes fills a neighborhood square? and In what purposes was the 50s neighborhood squares created? is answered in the thesis' theoretical part. My hope with this work is that anyone who reads it will look at Oppeby square in a new way and that square thereby will have a higher status than it has today. My desire is that the square will get a decent facelift and a more careful management. My desire is for Oppeby square to be a square that Nyköping locals are proud of.

INNEHÅLL

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund.....s.13

1.2 Syfte och mål.....s.13

1.3 Frågeställningar.....s.13

1.4 Avgränsning.....s.13

1.5 Platsbeskrivning.....s.13

1.6 Begrepp.....s.14

1.7 Målgrupp.....s.14

1.8 Metod.....s.14

1.9 Program för Oppeby torg.....s.14

2. METODER

2.1 Litteraturstudier.....s.15

2.2 Inventering.....s.15

2.3 Analys.....s.15

2.4 Enkätundersökning.....s.15

2.5 Samtal med kommundienstemen.....s.16

2.6 Övriga samtal..... s.16

3. TEORETISK BAKGRUND

3.1 Vad är ett torg?.....s.17

3.2 Vad är en förort?.....s.17

3.3 Folkhemmet och grannskapsplaneringen.....s.19

3.4 Vad är ett förortstorg?.....s.19

4. INVENTERING, BESKRIVNING OCH ANALYS

4.1 Ett torg är ett torg är ett torg?.....s.22

4.2 Nyköping.....s.22

4.3 Nyköpings torg.....s.22

4.4 Oppeby torg i Nyköping: värden och problematik.....s.23

4.5 Inventering.....s.23

4.6 Analys och diskussion.....s.24

4.7 Styrkor och svagheter med torget.....s.24

4.8 Enkätundersökningen.....s.25

4.9 Restaurering, omgestaltung eller fri förnyelse? Tre olika förhållningssätt.....s.26

4.10 Programförslaget: hur jag har tänkt.....s.27

4.11 Oppeby torg – då, nu och sedan.....s.28

5. RESULTAT

5.1 Program för Oppeby torg i Nyköping.....s.30

6. KÄLLOR

6.1 Tryckta och elektroniska källor.....s.54

6.2 Bilder.....s.55

6.3 Figurer.....s.55

7. BILAGA

Enkät samt karta över adresser enkäten delats ut till.....s.56

1. INLEDNING

Det här examensarbetet handlar om Oppeby torg i Nyköping för vilket jag har tagit fram ett program, det vill säga ett underlag som kan användas vid en eventuell upprustning av torget. Ett program innehåller råd och riktlinjer för hur en miljö kan utvecklas. Syftet med Oppeby torgs program är att visa hur man kan skapa en bättre stadsdelsmiljö som leder till ett ökat intresse att vistas på platsen.

Examensarbetet består i huvudsak av två delar: en teoretisk del med bakgrundsbeskrivning (inledning, metod, teori samt inventering, beskrivning och analys) och en resultatdel (programmet för Oppeby torg). Jag har valt att föra diskussion kring mina metoder och mitt resultat löpande genom teori- och bakgrundsbeskrivningen. Detta eftersom mitt resultat, programmet för Oppeby torg, är resultatet av mina teoretiska studier och diskussionen kring dem som jag har fört löpande.

1.1 Bakgrund

Jag har alltid fascinerats av torg som offentliga rum, hur de används eller inte används. Torgets betydelse och värde är ämnen som alltid väcker intresse, både hos dem som arbetar med stadens utformning och hos dem som använder staden och torget. Som kandidatarbete skrev jag en uppsats om Fyristorg i Uppsala (Svensson 2009) vilken framför allt väckte mitt intresse för torg-handel som social företeelse, och under höstterminen 2011 läste jag en kurs som handlade om att gestalta ett torg. Jag fick verkligen blodad tand och ville gärna arbeta med torg i mitt examensarbete. Efter att jag gjorde min praktik på Nyköpings kommun hösten 2010 så har jag behållit kontakten med mina

medarbetare där. Sommaren 2011 arbetade jag hos dem med parkförvaltning och fick då en insyn i stadens offentliga ytor och hur de förvaltas. Jag är mycket intresserad av gestaltning så när jag skulle påbörja mitt examensarbete våren 2012 så frågade jag Nyköpings kommun om de hade något torg som de var intresserade av att göra om. Det hade de, nämligen Oppeby torg som mitt examensarbete kom att handla om.

Jag är också mycket intresserad av konsthistoria samt äldre arkitektur och formgivning, och tycker att det är viktigt att bevara de olika tidsepokenas stilar och uttryck i en stad. Det är blandningen av formspråk som gör staden mer levande, mer intressant och mer estetiskt tilltalande.

Stadens offentliga rum är scenen för människors offentliga liv. Ett offentligt rum ska kunna samla människor, vare sig det handlar om att tillhandahålla service eller bara som en öppen plats att träffas på. Många torg är en del i människors vardag och bidrar med trivsel, trygghet och identitet. Ett torg är oftast ett socialt stadsrum. En av de viktigaste uppgifterna som torget har är att låta människor se och uppleva andra människor. I Kell Åströms rapport *Stadens rum: torget - gestalt, upplevelse, användning* (1988) redovisas en studie av tio olika torg där bland annat estetik, funktion och människors upplevelse diskuteras. En slutsats som Åström drar är att ett torg bör aktiveras med verksamheter från de omgivande byggnaderna. (Åström 1988, s. 47)

1.2 Syfte och mål

Syftet med det här examensarbetet är att ta fram ett program för Oppeby torg i Nyköping. Utgångspunkten har varit en förfrågan från Tekniska divisionen, Nyköpings kommun. Förfrågan gick ut på att ta fram ett program för Oppeby torg i Nyköping. Programmet ska fungera som diskussionsunderlag inför ett framtida

gestaltungsförslag. Målet med mitt arbete är att presentera ett program som är verklighetsanknutet och därmed till nytta för Nyköpings kommun och andra som kan ha intresse av arbetet. Programmet ska kunna leda till att Oppeby torg görs om till en estetiskt tilltalande miljö med god funktion och som är attraktiv för besökare och en naturlig centrumplats i stadsdelen Oppeby.

1.3 Frågeställningar

Huvudfrågorna i arbetet är:

- *Vilka syften fyller ett stadsdelstorg?*

- *I vilka syften skapades 50-talets stadsdelstorg?*

- *Hur skulle Oppeby torg kunna omgestaltas för att bli ett estetiskt tilltalande och välfungerande stadsdelstorg idag?*

1.4 Avgränsning

Arbetets geografiska avgränsning är Oppeby torg i Nyköping. Tidsmässig avgränsning för arbetet är begränsat till 20 veckor heltid, varav programarbetet i huvudsak sju veckor.

1.5 Platsbeskrivning

Oppeby torg ligger i nord-västra utkanten av Nyköping i en stadsdel huvudsakligen byggt under 1950- och -60-talet. Oppeby torg är ett relativt stort torg på ca 40 x 80 meter (mått från www.hitta.se). Det är faktiskt Nyköpings

största torg, större än Stora Torget i Nyköping som är 75 x 25 meter (mått från www.hitta.se). Torget är omgärdat av gator i alla riktningar.

Markbeläggning utgörs av smågatsten i granit och betongplattor med naturgrus lagt i rutnät. Torget har en öppen karaktär med en fontän i mitten som omringas av två låga, vinkelräta murar samt fyra parksoffor under sommarhalvåret. På torgets kortsidor står oxlar och lönnar samt en bok. I anslutning till träden på var kortsida finns tre större friväxande buskage med huvudsakligen berberis samt några mindre ytor med kortklippt gräs. Det finns en yta med 14 bilparkeringsplatser på torget. Längs med bilparkeringen, som upptar större delen av torgets ena långsida, löper en klippt oxelhäck. Längs den andra långsidan finns två mindre rosplanteringar samt sex mindre ytor med klippt gräs.

1.6 Begrepp

Nedan ges förklaringar till arbetets viktigaste begrepp och hur jag har valt att använda dem:

-Torg: De definitioner av ordet torg som jag har utgått från i detta arbete är: ”Större öppen plats i samhälle, avsedd för (mer tillfällig) handel och ibland även för mötesverksamhet; ibland som öppen plats där handelsverksamhet tidigare bedrevs.” (Nationalencyklopedien, www.ne.se)

”Större öppen plats i samhälle avsedd för (mer tillfällig) handel och ibland även för mötesverksamhet med mera” (Nordstedts svenska ordbok, 1990)

”Torg är en planerad öppen plats i tätort, som är en del av det offentliga rummet.” (www.wikipedia.se, sökord ”torg”, 2012-04-02)

”Enligt Svensk etymologisk ordbok 1966 är ordet torg enligt allmän uppfattning ett gammalt lån från frygiska språket, ”torgu”, i betydelse handel- eller marknadsplats.” (Åström, 1988, s.11)

Min personliga tolkning av ordet torg är en blandning av dessa beskrivningar, med tillägget att det också är en demokratisk plats. ”Ett torg är en planerad öppen yta i samhället, vilken är offentlig och demokratisk och var möten, handel och tillfälliga arrangemang kan hållas”.

- Offentligt rum:
”Offentligt rum, del av bebyggelsemiljö som är tillgänglig för allmänheten, t.ex. gator, passager, gallerior, torg och parker. Husens fasader, plank och vegetation kan betraktas som väggar i det offentliga rummet. Begreppet är tillämpligt främst inom städer och stadsliknande samhällen.” (www.ne.se, sökord ”offentligt rum”, 2012-04-02)

-Stadsdelstorg: Samma definition som för torg men applicerat på ett lokalt torg i en stadsdel.

-Program: Handling som innehåller inventering, analys, råd och riktlinjer för hur en specifik miljö kan utvecklas.

1.7 Målgrupp

Arbetet vänder sig i första hand till andra landskapsarkitekter samt kommunpolitiker och –tjänstemän på Nyköpings kommun. Den kan även vara av intresse för människor som bor eller vistas i Oppeby.

1.8 Metod

Det har varit viktigt att arbeta med olika metoder och tillvägagångssätt för att få en bred grund till programmet. Arbetet har skett som en kombination av litteraturstudier, fältstudier, inventering, analys, enkätundersökning och programarbete. Genom hela arbetets gång har jag kontinuerligt diskuterat mina resultat, eftersom programarbetet löpt parallellt med litteraturstudier, inventering, enkät och analys. Metoderna går igenom noggrannare under avsnittet Metoder.

1.9 Program för Oppeby torg

Programmet för Oppeby torg har tagits fram för att svara på frågeställningen Hur skulle Oppeby torg kunna omgestaltas för att bli ett vackert och välfungerande stadsdelstorg?

2. METODER

Genom studier av äldre kartor, detaljplaner, fotografier och samtal med kommundienstämän på Nyköpings kommun har jag kartlagt Oppeby torgs historia och utveckling fram till idag, samt undersökt torgets placering och betydelse jämfört med andra torg i staden. Jag har dessutom gjort en enkätundersökning bland de boende i stadsdelen Oppeby för att få deras syn på torget och höra deras önskemål. Genom litteraturstudier har jag forskat i svensk stadsbyggnad mellan 1930- och -60-talet, med ett särskilt fokus på förorterna och dess torg. Slutligen har jag tagit fram ett program för Oppeby torg med förslag på förändringar baserat på mina undersökningar. Programmet skall vara ett svar på gjord analys och visa på mångfald och potential hos Oppeby torg.

2.1 Litteraturstudier

Stort arbete har lagts på litteraturstudier om svensk stadsbyggnad från 1930-till -60-talet med ett särskilt fokus på förorterna och dess torg. Min huvudlitteratur har utgjorts av Sören Olsson, Marianne Ohlander & Gerd Cruse Sondén *Lokala torg: liv, miljö och verksamheter på förortstorg* (2004) samt Bo Larsson & My Laurell *Tankar om förstadens framtid* (2006), som båda behandlar svenska förorter och deras torg idag jämfört med vid tillkomsttiden. Olsson är professor vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, Ohlander och Cruse Sondén är båda arkitekter och forskare vid Chalmers Tekniska Högskola och har mångårig erfarenhet av studier kring socialt liv i offentliga miljöer. Larsson är arkitekt och docent i stadsbyggnad och arbetar vid Lunds universitet. Jag har även studerat litteratur om

torg och deras betydelse i staden, exempelvis landskapsarkitekt Thorbjörn Anderssons examensarbete *Vad gör ett bra torg bra* (1983) och arkitekt Kell Åströms rapport *Stadens rum: torget - gestalt, upplevelse, användning* (1988). Oppeby stadsdel och torgets utveckling har undersökts med hjälp av äldre kartor och fotografier samt detaljplanebeskrivning från 1951, tillhandahållna av trädgårdsingenjör Bert Eriksson¹ på Nyköpings kommun.

2.2 Inventering

Det har varit mycket viktigt i detta arbete att göra en ordentlig inventering av Oppeby torg. Inventering är ett viktigt delmoment i alla typer av gestaltungs- och utredningsarbeten, och innebär att man på ett objektivt sätt studerar en plats vad gäller material och utrustning, användning, klimatfaktorer med mera. Utan inventering kan man aldrig få en korrekt uppfattning om platsens förutsättningar och därmed riskera att basera kommande analyser på felaktiga grunder.

Jag har besökt Oppeby torg tre gånger under februari och mars 2012. Vid de två besöken i februari var det vinter med snötäcke och flera minusgrader, vid besöket i mars var det vår med barmark och några plusgrader. Dessutom har ett flertal ”digitala besök” på torget gjorts via internetkarttjänsten Google Maps. Jämförelser har gjorts mellan Oppeby torg och Nyköpings övriga torg, främst baserat på fotografier och ”digitala besök” via Google Maps, men också genom e-postdiskussion med Bert Eriksson¹ på Nyköpings kommun. De jämförelser som gjorts har handlat om torgens storlek, användning, placering i staden samt ålder.

Vid platsbesöken på Oppeby torg användes papper, pennor och kamera för dokumentation. Detaljer har noterats, såsom torgets användning under

vintern, växtmaterialens art och kondition, markmaterial, antal bilparkeringsplatser, omgivande byggnaders höjd och utformning. Även Oppeby stadsdel och dess utbud av service, skolor med mera har undersökts genom platsbesök i området samt genom kartstudier och samtal med kommundienstämän. Studier av Nyköping som stad med några olika karaktäristiska stadsdelar från olika tidsåldrar har också gjorts, genom en kombination av kartstudier, platsbesök och samtal med kommundienstämän.

2.3 Analys

Att analysera är att vidarebearbeta den information som framkommit via inventeringen. I detta arbete har flera analysmetoder använts, bland annat har torgets styrkor och svagheter undersökts, hur och varför människor rör sig över torget så som de gör, om det finns några verksamheter kring torget som kan locka människor. Jag har även gjort analyser av upplevelsemässiga värden, exempelvis var det trevligaste soliga läget finns, var torget känns utsatt och var upplevda barriärer finns. Även analyser av praktisk utrustning som antal sittplatser och huruvida de är tillräckliga har gjorts. Torgets vegetation har bedömts utifrån fysisk kondition och estetisk upplevelse. Ett viktigt analysverktyg har varit den enkätundersökning angående Oppeby torg som gått ut till 150 hushåll kring torget. Enkätundersökningen beskrivs närmare nedan.

2.4 Enkätundersökning

Enkätundersökningen delades ut till 145 hushåll runt omkring Oppeby torg. Dessutom lämnades 5 enkäter hos Puttes Smörgåsbar som ligger intill

¹Bert Eriksson, trädgårdsingenjör vid Nyköpings kommun, e-postkontakt mellan 2012-02-23 – 2012-3-15.

torget. Utdelningen gjordes för hand av mig själv, det vill säga en enkät lades i varje hushålls brevlåda eller brevinkast. Utdelningen skedde 2012-02-13. Enkäten hanterades i samarbete med Nyköpings kommun. På enkäten fanns Nyköpings kommuns logga, men mitt namn och telefonnummer samt tydligt uttryckt att enkätundersökningen gjordes i syfte för ett examensarbete. Till enkäten medföljde ett förfrankerat svarskuvert som var ställt till Tekniska Divisionen på Nyköpings kommun. Svarstiden var två veckor.

Enkäterna lämnades ut på följande adresser:

Regeringsvägen 8D, 8C, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29A, 29B, och 29C

Gustaf Adolfsvägen 5, 6, 7, 8, 9, 10, 10A, 10B, 10C, 11, 12, 13 och 14

Smålandsvägen 11, 13, 15, 17 och 19

Oppeby torg 2A, 2B, 4A och 4B

Enkäter delades ut till såväl flerfamiljshus som enfamiljshus, för att få en större variation bland de svarande och för att se om man använder och upplever torget olika beroende på hur man själv bor med tillgång till egen trädgård eller liknande. Av de totalt 150 utlämnade enkäterna inkom 47 svar. Enkäten återfinns som bilaga i slutet av denna uppsats.

2.5 Samtal med kommuntjänstemän

Jag har haft upprepad e-postkontakt med Bert Eriksson¹ och Helena Göransson² gällande Oppeby torg. Dessutom har jag vid ett par tillfällen samtalat med Helena Göransson³ (parkmästare vid Nyköpings kommun), Bert Eriksson³ (trädgårdsingenjör vid Nyköpings kommun), Cecilia Behm³ (stadsträdgårdsmästare vid Nyköpings kommun) och Pat Radestedt³ (trädgårdsmästare vid Nyköpings kommun). Vid samtalen har kommuntjänste-

männen bland annat fått frågor om vad man från kommunens sida ser på Oppeby torg idag, hur man vill utveckla det och om vilka beslut som legat till grund för hur torget fungerar idag.

2.6 Övriga samtal

Jag har även samtalat med landskapsarkitekt Thorbjörn Andersson⁴ om flera olika torgbegrepp såsom vad är ett torg, hur ser ett typiskt svenskt 50-tals-torg ut, vad är och hur fungerar ett förortstorg och vad är ett parktorg.

Jag har dessutom haft e-postkontakt med landskapsarkitekt Gustav Jarlov⁵, och då diskuterat nyligen omgestaltade och/eller restaurerade 50-tals-torg och förortstorg i Sverige.

¹Bert Eriksson, trädgårdsingenjör vid Nyköpings kommun, e-postkontakt mellan 2012-02-23 – 2012-03-15.

²Helena Göransson, parkmästare vid Nyköpings kommun, e-postkontakt mellan 2012-01-31 – 2012-02-20.

³Helena Göransson, parkmästare vid Nyköpings kommun, ³Bert Eriksson, trädgårdsingenjör vid Nyköpings kommun, ³Cecilia Behm, stadsträdgårdsmästare vid Nyköpings kommun och ³Pat Radestedt, trädgårdsmästare vid Nyköpings kommun, samtal den 3 februari 2012.

⁴Thorbjörn Andersson, landskapsarkitekt, samtal 2012-02-28.

⁵Gustav Jarlov, landskapsarkitekt, e-postkontakt mellan 2012-03-05 – 2012-03-07.

3. TEORETISK BAKGRUND

I min teoretiska forskning har jag läst litteratur som berör ämnena torg, svensk stadsplanering under 1900-talet, förort och det sociala livet i staden. Forskningens mest centrala litteratur har utgjorts av Thorbjörn Andersson, Vad gör ett bra torg bra (1983), Bo Larsson & My Laurell, Tankar om förstadens framtid (2006), Sören Olsson, Marianne Ohlander & Gerd Cruse Sondén, Lokala torg: liv, miljö och verksamheter på förortstorg (2004) samt Eva Rudberg, Folkhemmets byggande: under mellan- och efterkrigstiden (1992). Jag har dessutom hittat bra och nyttig information i Emelie Iremans examensarbete Stadens vardagsrum - ett kreativt och inspirerande rum (2010) och Kell Åströms forskningsrapport Stadens rum: torget - gestalt, upplevelse, användning (1988).

3.1 Vad är ett torg?

Vad är egentligen ett torg? Enligt Olsson, Ohlander & Cruse Sondén är ett torg, förutom en offentlig öppen yta i staden, effekten av sina funktioner. Hur fungerar då ett torg? Frågan är naturligtvis unik för varje enskilt torg, men generellt, menar Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, kan man tala om tre principer: hur torget fungerar praktiskt, vad det betyder för det offentliga sociala livet och huruvida torget genererar känslor hos sina brukare (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 15). Även andra faktorer påverkar hur ett torg fungerar. Dess fysiska utformning, dess plats i stadsstrukturen, områdets befolkning, torgets verksamheter samt vem som äger och sköter torget. Torget är stadens medelpunkt, platsen för möten och kontakter (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 15).

Att i förväg bestämma vilken målgrupp torget riktar sig till, vilken ak-

tivitet som ska ske på det och i vilken utsträckning torget kommer användas är, om inte omöjligt, så åtminstone mycket svårt. En plats blir inte automatiskt befolkad därför att den är designad för att vara det. Det går inte att bestämma hur och av vem torget ska användas. Men det går att skapa förutsättningar. För att kunna skapa rätt förutsättningar krävs en djupare förståelse. För platsen, för människorna, för behoven. Varje plats och situation är unik. Ett torg måste betraktas i sitt stadssammanhang: vad finns på platsen, vad behövs och varför (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 15)?

Enligt Thorbjörn Andersson (1983, s. 33-37) kan man klassificera torg enligt fem olika typer av rumslighet:

1. *Det slutna torget* – där omkringliggande byggnader bestämmer torgets form.
2. *Det riktade torget* – där torgets rumsliga riktning styrs eller förstärks av en byggnad, fontän, staty eller vy.
3. *Kärntorget* – där torget omger ett viktigt element som dominerar rummet och skapar upplevelsen av platsen.
4. *Det grupperade torget* – två eller fler torgrum i kombination som bildar en helhet.
5. *Det formlösa torget* – torgrummet har inga klara avgränsningar och ingen direkt rumslighet upplevs när man befinner sig på torget.

Andersson klassificerar också torg enligt fyra olika typer av funktioner (1983, s. 38-40). Dessa torgfunktioner är:

1. *Handelstorget* – en plats för handel och marknad.
2. *Centraltorget* – en plats för samling, möten, kontakt och aktiviteter.
3. *Trafikplatsen* – en plats avsedd för trafik och parkering, men som ofta ursprungligen inte byggdes för bilar utan för människor.
4. *Monumentalplatsen* – en plats för konstnärliga och/eller ideologiska upplevelser. Stadens stolthet.

Andra viktiga attribut för ett lyckat torg som Andersson tar upp är möjligheten till samvaro (1983, s. 52). Människors aktiviteter är det som vi är intresserade av mest, inte torget eller människorna i sig själva. Vi placerar oss gärna invid andra människor eller aktiviteter, för att ta del utan att själv delta. Torget måste också både kunna erbjuda skydd mot och samtidigt tillåta oss att njuta av klimatet. Vidare skriver Andersson:

”Kontakt förutsätter närvaro av människor. Torgen måste i sig själva ge en anledning att vara där. Torgens placering måste vara sådan att människor passerar, stannar till för ett ögonblick – eller längre. Torgens utformning måste vara sådan att vi stimuleras att se, tala och höra varandra”
(1983, s. 53)

Andersson anser att förortstorg ofta utformas utan att ges någon klar funktion i sig. De gestaltas schabloniserat med bänkar, blomsterarrangemang och fontän utan någon identifikationsmöjlighet (1983, s. 45). I det enskilda bostadsområdet upplevs mycket av tillhörigheten i omgivningarna. Känslan av hemma, känslan av att det är min miljö, min gata, mitt torg. Den känslan finns sällan för ett schablonmässigt utformat förortstorg. Men förutsättningarna finns! Det gäller bara att utforska vilka funktioner som behövs och i vilket sammanhang torget befinner sig. Utifrån det kan ett program tas fram. Men det måste göras lyhört. Andersson skriver:

”Torg byggda efter ett specifikt program riskerar att bli kraftlösa när innehållet ändras. Vi måste ge programmen flexibilitet, möjlighet att anpassa sig efter nya förutsättningar. Idag riskerar de osäkra torgen att överföra sin tveksamhet på människorna – istället för att genom karaktär och egenart ge staden struktur och klarhet”
(1983, s. 42)

Andersson menar vidare att även historieförankring är viktigt för torgets upplevelse, av hela närområdets upplevelse och framförallt är det viktigt för den personliga upplevelsen av hemma. En helt nyskapad plats tar några år att landa i människors medvetande, medan en plats som ”alltid funnits där” (även om det bara handlar om ett tiotal år) sitter rotad i medvetandet hos oss individer. Det är därför viktigt att värna om platsens ursprung och de förändringar som skett med tiden, för de skapar tillsammans en genuinitet som är starkt identitetsskapande för människorna som bor vid eller vistas ofta på platsen. Andersson konstaterar att vi behöver bevara torg och byggnader inte enbart för deras funktioners skull, utan för att de reflekterar smak och kultur från olika perioder, för att påminna oss om tidigare skeenden (1983, s. 51).

Det finns mycket forskning som visar på att människor gärna vill delta i ett offentligt stadsliv. Den danske landskapsarkitekten Jan Gehl, som forskat i ämnet under många år, menar att deltagandet i det offentliga stadslivet kan se ut på olika sätt: man kan vara mer eller mindre aktiv. Gehl skriver att sociala aktiviteter omfattar sådant som att prata med andra människor eller barns lek med andra barn, men att de sociala aktiviteterna också kan vara passiva, där man bara ser och hör andra människor (Gehl, 1996, s. 10). Vidare skriver han om att aktiviteter skapar attraktion, människor uppehåller sig gärna kring andra människor. I valet mellan att gå över en öde eller en befolkad gata väljer de allra flesta att gå över den befolkade. Han menar att vi fungerar på samma sätt i vårt val av sittplats, de flesta av oss sätter oss hellre där andra människor sitter och allra helst så att vi har utsikt över folk runt omkring oss. Författarna Olsson, Ohlander & Cruse Sondén för ett liknande resonemang, och skriver att man kan tala om staden som en teatermetafor, där gatan är teatern och alla människorna utgör skåde-

spelare och publik. Det är ett dubbelsidigt fenomen där rollerna kan växla mellan skådespelare och publik. På uteserveringar är ofta besökarna vända ut mot gatan för att på så sätt kunna ta del av folklivet (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 49). Det offentliga livet, det som gör att vi kan ta gaturummet i besittning som om det vore vår privata mark, beror dels på den öppenhet och tillgänglighet som gaturummet erbjuder, men även om gemensamhet. Gaturummet är gemensamt, lika för alla och det ligger ett stort värde i det.

En plats olika element som bänkar, fontäner och skulpturer kan mer eller mindre fungera som social brygga och leda till interaktion mellan människor som inte känner varandra. William H. Whyte beskriver i sin bok *The social life of small urban spaces* (1980) detta fenomen, som han kallar ”triangulering”. Med triangulering menar han de lite udda inslagen i våra offentliga rum som kan sammanföra främmande människor., någon typ av extern faktor som bidrar till att skapa kontakt och som får främlingar att börja prata med varandra. Det kan exempelvis handla om gatumusikanter eller konstobjekt som gör att människor på ett naturligt sätt samlas och ofta börjar tala med varandra (Whyte, 1980, s. 94). Ovanliga eller oväntade funktioner och föremål på offentliga platser samt tillfälliga arrangemang har ofta en större trianguleringseffekt, för de skapar en ursäkt för främmande människor att prata med varandra (Carmona et al., 2003, s. 167-168). En plats som har en sådan här typ av attraktion har alltså bättre möjligheter att locka till sig människor och framkalla social interaktion.

Carmona et al. skriver att vår huvudsakliga sociala sysselsättning i offentliga sammanhang är att passivt titta på andra människor (Carmona et al., 2003, 166). Både Whyte (1980, s. 13) och Carmona et al. (2003, s.166) konstaterar att vi människor är roade av andra människors göro-

mål och att de populäraste sittplatserna ofta är intill gångstråk där vi kan iaktta utan att behöva möta människors blick. Det är bland annat därför, tror jag, som torgmarknader har en så stark attraktion – det lockar många människor som vill handla, men dessa människor ägnar minst lika mycket intresse för att kika de andra besökarna och vad de köper, som för sakerna som säljs. Whyte kallar detta fenomen för dubbel social attraktion (Whyte, 1980, s. 96). Vi människor är ju flockdjur och rör oss gärna där andra människor rör sig, samt kopierar deras beteende. Hela reklamvärlden bygger på samma enkla vetenskap: vi vill veta vad andra gör så att vi kan göra detsamma.

Gehl menar att sittplatser som inte har någon aktivitet omkring sig inte används i samma utsträckning som sittplatser med mycket liv omkring. Människor vill titta på andra människor och vad de gör. De mest utnyttjade bänkarna brukar återfinnas intill huvudstråk, där man har god utsikt över kringliggande aktiviteter. Fenomenet blir än mer tydligt på ett foto där tre personer sitter bakåtvända på en bänk för att på så sätt kunna titta ut över folklivet som annars skulle ha varit bakom ryggen på dem (Gehl, 1996, s. 25).

Av Thorbjörn Anderssons (1983, s. 33-37) fem torgklassificeringar, vilka jag nämner på sidan 9 i denna uppsats, passar Oppeby torg bäst in på nummer 5: Det formlösa torget. Torget avgränsas av gator men ligger inte i direkt anslutning till någon byggnad som ger en tydlig rumsbildning. Bland Anderssons fyra torgfunktionsklasser (1983, s.38-40), vilka jag också nämner på sidan 9 i denna uppsats, passar Oppeby torg närmast in på nummer 2 och 3: en plats för möten men också en plats för trafik, men är inte renodlat någon typ av dessa fyra. Min slutsats är att Oppeby torg har en undermålig rumslighet och ingen riktigt tydlig funktion. Kombinationen av detta gör att torget har en svag attraktivitet eftersom man som besökare inte har

någon anledning att vistas på torget och det finns inga andra människor där att socialisera med.

3.2 Vad är en förort?

Förort är ett begrepp som avser ”avgränsat samhälle eller bostadsområde inom en större stadsregion” (ne.se, 2012-02-23), och som ofta ligger i stadens yttre delar. Ordet förort har kommit att bli förknippat med någonting negativt, en plats som saknar stadsmässighet, kreativitet och puls. Förorten framstår som ett sämre alternativ, alternativet för den som inte har råd med bättre (Larsson & Laurell, 2006, s. 8). Denna negativa föreställning är dock helt skild från förortens ursprung.

Traditionen av att se ner på de som bor i stadens utkanter går långt tillbaka, ända till den tid då städerna omgärdades av stadsmurar. Människorna som bodde utanför stadsmuren tillhörde samhällets utstötta, såsom änkor och fattiga. Under slutet av 1800-talet blev det populärt bland förögna borgare att flytta ut på landet i så kallade villastäder (Wilke, 2006, s. 13). Den smutsiga stenstaden lämnades för det sunda livet på landet. Villastäderna erbjöd sol, frisk luft och friluftsliv som stod i kontrast mot det krävande och etikettstyngda borgarlivet i staden (Wilke, 2006, s. 62). I och med att borgarna flyttade ut på landsbygden mildrades den negativa synen på livet utanför staden. Det var hög status att vistas i frisk luft och ha stort utrymme omkring sig. De första förorterna skapades i de välbärgade villastäderna, exempelvis Djursholm utanför Stockholm. Förortslivet hade vänt från utsatthet till en symbol för det goda livet (Larsson & Laurell, 2006, s. 8).

Utvecklingen vände igen under mellankrigstiden, då förorten byggdes ut och mer ”vanliga” människor (tjänstemän och bättre betalda arbe-

tare) började bosätta sig på landsbygden. En bidragande orsak till städernas utbredning var utvecklingen av järnvägar, spårvägar och busstrafik som gjorde det möjligt att bo och arbeta på skilda platser. Men de nya förstäderna som växte upp ansågs likriktiga och torftigt utformade och snart satt den negativa stämpeln åter på förorten. Attityden fortsatte även efter andra världskriget och man menade att de standardiserade förortsmiljöerna formade människor som var auktoritärsbundna, fördomsfulla och utan någon egen karaktär (Larsson & Laurell, 2006, s. 9).

Under 50-talet växte förstäderna stadigt i Sverige, i och med att den svenska folkhemspolitiken fick genomkraft. Folkhemspolitiken arbetade medvetet med boendefrågor och drog paralleller mellan sociala mål och politiska mål. Det fattiga Sverige skulle byggas bort. Den negativa stämpeln på förorten suddades åter ut. Gemenskap och lokal identitet var ledord inom stadsplaneringen och begreppet grannskapsplanering myntades, som förespråkade identitetsskapande faktorer såsom lokala stadsdelstorg och skolor samt ett mer urbant uttryck än tidigare förorter utgjort. Inflytelserika svenska arkitekter var Uno Åhrén samt Erik och Tore Ahlsén. Typiska 50-talsförorter är Årsta och Vällingby i Stockholm (Larsson & Laurell, 2006, s. 24).

Miljonprogramsstadsdelarna från 60- och 70-talet har beskyllts för mycket, bland annat för att vara inåtvända, svårorienterade och monotona, fortsätter Larsson & Laurell. Den stora skalan gör också att mycket gemenskap går förlorad. Idag brottas dessutom många av förorterna från 60- och 70-talet med segregationsproblem och socialt utanförskap, egenskaper som ger platserna negativa associationer (Larsson & Laurell, 2006, s. 30).

Larsson & Laurell skriver vidare att förorten kan ses som monoton, gles och trist jämfört med innerstaden men att den också kan ses som öp-

pen, nära till grönska och med stor gemenskap jämfört med innerstadens trängsel och anonymitet. Förorten är inte svart eller vit. Det handlar också om vår inställning till den, till företeelsen förort, och hur vi automatiskt förknippar den med någonting negativt. Många svenska förstäder är idag i behov av omgestaltning. Det är då viktigt att se och ta hand om platsens befintliga värden. Förstaden är en del av stadens helhet, samtidigt som den utgör många människors privata närmiljö. Om stadens yttre och inre delar kan knytas till gemensamma mötespunkter kan förstäderna ges nya och ökade värden (Larsson & Laurell, 2006, s. 34).

3.3 Folkhemmet och grannskapsplaneringen

Sverige var under det tidiga 1900-talet mycket fattigt och trångbott, med sjukdom och elände som följd. Lösningen på detta var funktionalismen, ett stadsbyggnadsideal som presenterades under Stockholmsutställningen 1930. Arkitekten Gunnar Asplund, en av de starkaste rösterna för funktionalismen i Sverige, förespråkade ett öppet och luftigt stadsrum som genererade mer ljus i kvarteren (Caldenby, Nygaard, 2011, s. 327). Det dröjde dock inte länge innan kritiska röster höjdes mot de funktionalistiska stadsbyggnadsidealen. Det ansågs skapa sterila miljöer som inte var till för levande människor. Le Courbusiers tilltro till tekniken och ingenjörskonsten, hans vision om bostaden som en maskin retade upp folk. Människorna ville minsann inte leva i en maskinvärld! En annan kritik mot funktionalismens stadsbyggande var att inga gemensamma ytor skapades (Caldenby, Nygaard, 2011, s. 345).

Under 1940-talet trädde ett nytt bebyggelseideal efter engelsk förebild fram, kallat grannskapsplanering. Bostadsområden skulle delas in i

mindre enheter, så kallade grannskap (Rudberg, 1992, s. 64). Det nya stadsplaneidealet hade tydliga ideologiska grunder som gick ut på att trivsel, hemkänsla och gemenskap skapade en demokratisk människa. Det fanns teorier om att storstadens otrygga miljö hade givit näring åt fascismen, och därmed legat till grund för det krig som brände i folks medvetande. Grannskapsplaneringen hade alltså stort fokus på de sociala frågorna och man ville genom stadsplanering skapa förutsättningar för ett skiftande socialt liv i en avgränsad social enhet (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 32). Idealet var att skapa en småstad eller by i utkanten av den större staden där demokrati och föreningsliv uppmuntrades. Beträffande själva bostadsbyggandet så skulle bostäderna byggas i bostadsområden med likartad utformning. Området skulle ha ett gemensamt centra som samlade olika sorters kommunal och kommersiell service såsom affärer, restaurang, post, bibliotek och föreningar.

På många sätt gick funktionalismen och grannskapsplaneringen hand i hand, men grannskapsplaneringen organiserades utbyggnaden av bostäder i en betydligt större utsträckning än funktionalismen. Dessutom betonades det starkt inom grannskapsplaneringen vikten av gemensamma stadsdelscentra/stadsdelstorg som mötesplats och rum för demokrati. Men även grannskapsplaneringen blev kritiserad, inte minst höjdes kritiska röster om att de förprogrammerade stadsdelscentrumen visserligen användes en del, men att folk umgicks mer på annat håll och även ägnade sig åt fritidsaktiviteter och matinköp över spridda delar av staden. Slutsatsen drogs att trots den strikt planerade staden kunde människor inte styras i hur de skulle leva och umgås (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 36). Den slutna sociala enheten kanske trots allt inte var idealet, men de tankar om rumslighet och möjligheten till socialt liv i den egna stadsdelen är element

som än idag av största vikt vid stadsplanering.

Mot slutet av 50-talet förändrades idealet på nytt. Den tidigare så viktiga rumsligheten byttes mot öppenhet och oändlighetsperspektiv och det tidigare demokratiska torget förvandlas i stor utsträckning till köpcentra. Med det följde en otydligheter kring privat och offentligt, köpcentrumets halvprivata prägel gjorde dem oanvändbara som demokratiskt rum, de existerade på köpmännens villkor (Andersson, 1981, s. 38). Byggandet i allmänhet blev mer storskaligt och trafikseparering fick ett ökat fokus under efterkrigstiden. Också den nya öppenheten skapade förvirring kring vad som var privat och offentligt. Det nya storskaliga byggandet medförde en funktionsupplösning som begränsade det offentliga torglivet. Vissa torg byggdes in eller byggdes över, vilket fick till följd att traditionella torgaktiviteter som demonstrationer, möten och evenemang inte längre platsade i stadsrummen eftersom de inte längre var grundoffentliga. Grundoffentlighet innebär att alla människor har rätt att vistas på en plats, exempelvis ett torg, när de vill och hur länge de vill förutsatt att man inte bryter mot regler och lagar (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 54). Men det var inte bara stadsplaneidealet som var i förändring vid slutet av 50-talet. Exempelvis så ökade bilismen kraftigt under 60-talet och skapade därmed en större rörlighet för människor och möjliggjorde att olika typer av service var nåbar även långt ifrån hemmet och hemstadsdelen. En annan viktig samhällsaspekt som gjorde den lokala servicen så oerhört viktig under 1950-talet var att kvinnors huvudsakliga sysselsättning vid den tiden var som hemmafruar. År 1950 var antalet hemmafruar i Sverige hela 1 240 000. Det var norm för en gift kvinna att vara hemmafru. De få gifta kvinnor som var yrkesverksamma arbetade därför oftast eftersom familjen var beroende av kvinnans inkomst. Under 1960-talet skedde ett trendbrott, antalet hemmafruar minskade och

kvinnor började yrkesarbeta. Förändringen berodde på en rad faktorer, bland annat att samtliga politiska partier hade beslutat att varje vuxen individ skulle ha möjlighet att försörja sig själv. Det beslutet var ett viktigt steg för jämställdheten. Dessutom skedde en ökad efterfrågan på arbetskraft i samhället (Amurén, 2001). Det är i den här brytningsperioden mellan 50- och 60-tal, mellan grannskapsplaneringen och miljonprogrammet, mellan hemmafruar och yrkesarbetande kvinnor, mellan bilen som exklusivt attribut och var mans transportmedel som Oppeby stadsdel, och torg, byggs.

3.4 Vad är ett förortstorg?

Förortstorgen kan ses som lokalsamhällen, ofta dominerade av de boende i området till skillnad från mer centrala torg, som bevistas av såväl närboende som besökande längre bort ifrån (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 63). I viss utsträckning kommer det folk utifrån till förortstorgen, men torgets primära användning är av de närboende. Sedan många av våra förortstorg byggdes under efterkrigstiden har samhället utvecklats mycket. Det som från början var ett nav i området, en plats som många människor var beroende av för sina dagliga inköp, har tunnats ut till att bli folktomma platser endast utnyttjade som öppna passager mellan husen. Frågan är om, och i så fall hur, förortstorgen åter kan bli ett använt och omtyckt gemensamt uterum. Rörligheten är idag större, vi kan förflytta oss på ett helt annat sätt och vi arbetar, rekreerar och gör våra inköp i stor utsträckning i andra delar av staden, kanske till och med i en annan stad. Trots detta så kan man inte bortse från behovet av vårt lokala sammanhang. De flesta daghem och skolor ligger i närheten av bostaden och de flesta av oss uppskattar att kunna göra vissa inköp i den lokala butiken även om vi storhandlar någon annanstans.

Alla människor har dessutom inte möjlighet eller lust att åka långt för att få den service de behöver. Det lokala sammanhanget, och det lokala torget, har därför ett större värde och tyngd än vad man först tänker sig (Olsson, Ohlander & Cruse Sondén, 2004, s. 65). Ytterligare värden med det lokala torget är de kontakter grannar emellan som kan uppstå och som ett nav för föreningsliv. Många människor känner en personlig identifikation med sitt lokala torg, en känsla av hemma och tillhörighet. Torgen byggdes för att vara knutpunkten och hjärtat i ett område och trots den decentralisering och det upplösande av funktioner som skett sedan starten så betyder torgen någonting, de har ett värde och ingår i viktiga sammanhang. I den ursprungliga detaljplanebeskrivningen för det nya området Oppeby, skriven 1951, står:

”Planförfattaren har dock tänkt sig, att utmed Regeringsvägen skulle bildas en ’rygggrad’ i samhället genom att där uppföres trevåningsbebyggelse (...) och att till denna väg och torget koncentreras affärer, biograf samt andra samlingslokaler.”

Någon affär eller biograf uppfördes dock aldrig vid torget, och så vitt mina efterforskningar har visat heller inga samlingslokaler. Beskrivningen ovan stämmer dock mycket väl med den för tiden rådande grannskapsplaneringen, som ju starkt framhöll vikten av samlingslokaler i anslutning till stadsdelscentrumet, torget. Beskrivningen kan jämföras med Olsson, Ohlander & Cruse Sondéns (2004) redogörelse för grannskapsplaneringens intentioner med det lokala centrumet, s. 33:

”Förorten skulle ha ett gemensamt centra där affärer och annan service, kommunala verksamheter och lokaler för föreningar och tillställningar skulle finnas.”

4. INVENTERING, BESKRIVNING OCH ANALYS

Syftet var att genom litteraturstudier, samtal med kommundienstämänner på Nyköpings kommun samt genom en enkät till de boende i Oppeby ta fram ett program för Oppeby torg i Nyköping. Programmet ska kunna leda till att Oppeby torg görs om till en estetiskt tilltalande miljö med god funktion och som är attraktiv för besökare och en naturlig centrumplats i stadsdelen Oppeby. Programmet skall baseras på gjorda undersökningar.

4.1 Ett torg är ett torg är ett torg?

Jag fick en gång frågan om vilket som är mitt favorittorg i Sverige, och mitt svar var Vaksala torg i Uppsala. Inte därför att det är ett exceptionellt vackert torg, i själva verket så är det ganska trist, väldigt stort och tomt. Förutom på lördagar då hela torget fylls av loppisbord och grönsakstält, och kommersen är livlig från tidiga morgonen till sena eftermiddagen. Det är just av den anledningen som Vaksala torg är mitt favorittorg: livet, folkmixen, glädjen, energin och det genuina i att träffas och handla på torget. Att loppis närmast har blivit en folkrörelse på senare år kan verka för att återskapa torgen som handelsplats, och därmed även mötesplats. Ett torg är inte ett torg utan människor, bara en öppen yta i staden.

Torget måste också kunna vara flexibelt. I exemplet med Vaksala torg är det ju tyvärr så att torget är fullkomligt dött under alla dagar utom loppislördagarna. Visst, det fungerar som passage för gående och cyklister, men i stort sett ligger det öde. En tom stenöken. Men så kan det få vara. Ett torg måste få vara flexibelt. Det måste finnas stora, tomma platser i staden som kan användas vid tillfälliga arrangemang såsom loppis, konserter och

marknad. Allt går inte att programmera, men man kan skapa förutsättningar för olika typer av användande.

4.2 Nyköping

Nyköping, grundat år 1187, är en svensk residensstad med ca 35 000 invånare i centrala Nyköping och ca 52 000 invånare i hela kommunen. Nyköping ligger vid kusten ungefär 12 mil söder om Stockholm. Strax nord-öst om staden ligger Skavsta flygplats. Slottet Nyköpingshus byggdes under 1500-talet och är idag ett av stadens starkaste landmärken. Genom staden rinner Nyköpingsån, kring vilken staden ursprungligen byggts (<http://www.nykoping.se>).

Staden delas av Nyköpingsån, och de centrala delarna av staden kallas kort och gott för Väster respektive Öster. Staden är huvudsakligen orienterad längs med ån samt utmed kusten. Stadsdelena Oppeby (även stadsdelarna Harg, Krikonbacken och Oxbacken) ligger något perifert, avskilt från centrala Nyköping dels av E4:an och dels av ett stort grönområde kallat Hållet. Detta gör att Oppeby känns mer avlägset från staden än vad det egentligen är rent geografiskt.

Nyköping består, liksom de flesta svenska städer, av områden med olika karaktär och från olika tidsperioder. Några karaktäristiska områden är: *Centrum* – rutnätsstad med bebyggelse främst från förra sekelskiftet samt 1960- och 70-tal.

Östra Villastaden – trädgårdsstad från förra sekelskiftet, med stora friliggande villor och slingrande vägar.

Fågelbo – 50- och 60-talsbebyggelse i form av friliggande mindre villor samt flerfamiljshus i två-tre plan, så kallade lamellhus.

Brandkärr – miljonprogramsstadsdel från 60- och 70-talet med stora sammanhängande flerfamiljshus.

Brandholmen – 2000-tal, ett område präglad av exklusivitet och individualitet.

4.3 Nyköpings torg

Nyköping har total fem torg, varav tre ligger mycket centralt. Stora torget ligger i centrum, vilken gågatan skär rakt över. Intill Stora Torget ligger Smörtorget som snarare kan betraktas som förplats eller gård till stadshuset. Några kvarter bort ligger Östra torget, ursprungligen uppfört som entréplats till Allhelgonakyrkan och idag använd som bilgata med gåfartshastighet och är utrustad med sittplatser, fontän och stora lindar med perennplanteringar under. En liten bit utanför centrum ligger Nytorget som ursprungligen anlades som entréplats till Sunlight Hotell, och som idag snarast kan betraktas som en fyrkantig rondell med klippt gräsmatta och fyra träd i mitten. Slutligen har vi Oppeby torg, som ligger en bra bit från centrum. Av dessa fem torg är det faktiskt bara Stora Torget och Smörtorget som används som egentliga torg, det vill säga för demonstrationer, möten och torghandel.

Oppeby torg är från 1950-talet och ensamt i sitt slag i Nyköping. Inte mycket har ändrats sedan tillkomsten av Oppeby torg. Det har en karaktäristisk 50-talsstil som idag uppskattas av många människor. Både Stora Torget och Smörtorget är mycket gamla, med dokumentation som sträcker sig tillbaka till 1600- eller 1700-tal. Även Östra Torget är gammalt, åtminstone från slutet av 1800-talet. Nytorget tillkom vid tidigt 1900-tal, som en öppen plats mellan då nybyggda arbetarbostäder. Oppeby torg är unikt i sitt slag i Nyköping. Att det har behållit sin öppna karaktär och inte förvandlats till parkeringsplats, vilket är (och har varit) ett vanligt öde för äldre torg, eller

³Helena Göransson, parkmästare vid Nyköpings kommun, ³Bert Eriksson, trädgårdsingenjör vid Nyköpings kommun, ³Cecilia Behm, stadsträdgårdsmästare vid Nyköpings kommun och ³Pat Radestedt, trädgårdsmästare vid Nyköpings kommun, samtal den 3 februari 2012.

bebyggts med bostäder gör det än mer väsentligt i sitt sammanhang.

Nyköpings torg, och framför allt inte de icke-centrala torgen måste kunna erbjuda flera funktioner för att vara levande. Eftersom stadsdelarna Oppeby, Harg, Krikonbacken och Oxbacken ligger så avskilt från övriga Nyköping, och Oppeby torg dessutom är det enda torget i norra delen av staden, skulle torget kunna ha funktioner som är till nytta för samtliga dessa stadsdelar och vara ett viktigt gemensamt torg.

4.4 Oppeby torg i Nyköping: värden och problematik

Oppeby torg byggdes 1959, i och med att stadsdelen Oppeby byggdes ut. Torget är ritat av Nyköpings tidigare stadsträdgårdsmästare Folke Lindholm (Nyköpings kommun, 1951). Oppeby torg är kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefullt i sin tidstypiska utformning med fontän i mitten, träd på sidorna och omsorgsfullt lagd markbeläggning av smågatsten och betongplattor. Omkringliggande byggnader är samtida med torget (flerfamiljshus i tre våningar) vilket ytterligare förstärker torgets karaktär. Från kommunens sida ser man dock nackdelar med markbeläggningen: torgets yta är full av fogar mellan alla stenar och plattor, i vilka det lätt växer ogräs som gör att torget ”blir helt grönt” om inte fogarna hålls efter noga (enligt samtal med Helena Göransson³, Bert Eriksson³, Cecilia Behm³ och Pat Radestedt³, tjänstemän på Parkavdelningen, Nyköpings kommun).

Min uppfattning är att betongplattorna med natursingel lätt blir bevuxna med mossor och ogräs, och att en del av problemet skulle avhjälpas om betongplattorna byttes ut mot ett annat markmaterial, t.e.x granithällar som har en betydligt slätare yta. Trots problematiken med ogräs i fogarna menar jag att torgets markbeläggning inte bör ändras i sin arkitektoniska

utformning eftersom det är ett tydligt tidsdokument och dessutom vackert och identitetsskapande för platsen. Problemet med ogräs i fogarna kan avhjälpas med en högre förvaltningsgrad, något som ändå är ett måste om torget rustas upp i framtiden.

Thorbjörn Andersson skriver i sitt examensarbete *Vad gör ett bra torg bra* att förortstorg ofta utformas utan att ges någon klar funktion (Andersson, 1983, s. 45). Vad gäller Oppeby torg så förefaller det vara just så. I detaljplanebeskrivningen från 1951 (Nyköpings kommun, 1951) sades det att kring torget skulle biograf, matbutik och föreningslokaler samlas, vilket ju inte skedde. Istället blev det ett torg utan något egentligt syfte förutom att vara en öppen, hårdgjord plats mellan husen som hade vissa estetiska och visuella värden. Men torget har inte kommit att bli någon egentlig samlingspunkt. Det är inte en plats som man går till, träffar folk på eller uträttar sina ärenden vid. Så frågan är: varför anser jag att Oppeby torg är unikt och viktigt att värna om?

Frågan har flera svar. Det första svaret är att Oppeby torg är det enda 50-talstorget i hela Nyköping. Det är ett levande tidsdokument i staden. Det är dessutom, som tidigare nämnts, det enda icke-centrala torget i staden och det enda torget i närheten av stadsdelarna Harg, Krikonbacken och Oxbacken. På och kring torget skulle viktiga funktioner för dessa stadsdelar samlas. Som samlingsplats och yta för aktiviteter är torget för övrigt ypperligt: det är stort, rymligt och det finns gott om parkeringsplatser i närområdet som underlättar för besökare utifrån. Den stora ytan gör torget användbart för flera olika typer av arrangemang. Dessutom finns på torget flera uppvuxna träd som skänker skugga och karaktär på ett sätt som nyplanterade träd inte klarar.

4.5 Inventering

Utan att själv ha varit på en plats och upplevt dess ljud, dofter, vind, omgivningar med mera är det omöjligt att få en korrekt uppfattning om platsen. Helst bör man besöka platsen vid flera olika tillfällen och under olika förutsättningar såsom olika tidpunkter på dygnet, olika period under året och olika veckodagar, men det finns det sällan tid till. Ett besök är dock alltid bättre än inget. Jag har besökt Oppeby torg tre gånger under perioden februari – mars 2012, men samtliga besök skedde under liknande förhållanden vad gäller veckodag och tid på dygnet, dagtid under vardag. Jag är därför medveten om att mina platsstudier kan vara ofullkomliga. De troligaste felfaktorerna som jag kan tänka mig är antalet besökare och vad de gör på torget. Vid mina besök har jag inte sett till en enda människa på torget. Det tror jag beror på att det inte finns någon anledning att vara på torget en tisdagsförmiddag i februari. På grund av detta har jag inte kunnat göra någon beräkning av antalet besökare till torget och har därmed inget besöksunderlag att visa vid en eventuell diskussion om att tillföra nya aktiviteter till torget. Jag kan tänka mig att det är större besöksgrad under morgon och eftermiddag när folk är på väg till och från skola och arbete. Detta antagande baserar jag på de många fotavtryck i snön som visar fyra tydliga stråk över torget (stråken finns utmärkt i inventerings- och analyskartorna i programmet).

Jag har också inventerat torgets vegetation: vad som finns och var den finns. Skador dokumenterades men värderades inte i detta skede. Vegetationen utgörs i korthet av oxlar, lönnar och en bok som står längs med torgets båda kortsidor. I anslutning till träden finns sex större buskage, vilka huvudsakligen utgörs av berberis. Det finns även flera mindre, kortklippta gräsytor i anslutning till dessa buskage och träd. En klippt oxelhäck går längs med torgets parkeringsyta (torgets ena kortsida). Under denna klippta häck växer krokus. Utmed Regerings-

³Helena Göransson, parkmästare vid Nyköpings kommun, samtal den 3 februari 2012.

vägen (torgets andra långsida) finns åtta mindre, kvadratiska grönytor. Alla dessa små ytor har ursprungligen varit planterade med rosor, men idag återstår endast två av dessa rosplanteringar och resterande ytor har ersatts av kortklippt gräs.

Näringsverksamheter runt torget utgörs av en pizzeria, en smörgåsbar, en frisersalong, en fotvårdssalong och ett villaförsäljningskontor. Enligt såväl samtal med kommundiensteman Helena Göransson⁴ som vissa enkätundersökningssvar så är framför allt smörgåsbaren och frisersalongen populära verksamheter som även lockar till sig besökare utifrån stadsdelen Oppeby.

4.6 Analys och diskussion

Innan jag pratade med kommundienstemännen eller gick ut med min enkät till de boende kring torget funderade jag igenom vad jag själv tyckte fattades på torget. Enkelt sammanfattat kom jag fram till tre huvudsakliga problem: det fattas sittplatser, det fattas aktiviteter, det fattas välvårdad vegetation. När jag senare jämförde min slutsats med vad som efterfrågades från kommunen och de boende så föll det sig ganska lika. Från kommunens sida önskar man sig ”ett grönare torg”, och från de boendes sida mer grönska, fler sittplatser inklusive bord och aktiviteter (se enkätresultat).

Torget vegetation har jag bedömt efter dess fysiska kondition och estetiska värden. Vegetationens huvudsakliga problem är att den har för låg skötselnivå, i vissa fall har skador, och därför inte skänder den estetiska upplevelse till torget som sannolikt är tänkt från början. Oxlarna och den enda boken är av god kondition och är estetiskt tilltalande på så sätt att de skänker karaktär, skugga, blomning och visar på torgets ålder. Samtliga lönnar på torget har dock skador och dålig årstillväxt, varför jag anser att de borde tas bort. Alla större buskage på torget är förvuxna och borde, om de

skall bevaras, både slyröjas och förnygringsbeskäras. Utmed Regeringsvägen fanns ursprungligen flertalet planteringar med lågvuxna remonterande rosa rosor. Av dessa återstår idag endast två, resterande planteringsytor har ersatts med kortklippt gräs. Det ger intrycket av att torget inte ägnas någon större omsorg och min uppfattning är att samtliga dessa små planteringsytor utmed Regeringsvägen bör tas bort. De är både tidskrävande och kostsamma ur skötselhänsyn och dessutom inte estetiskt intressanta. Torget har inga perenner utan istället sommarblomsplanteringar i lösa urnor. Min åsikt gällande blomsterurnor är att de signalerar att torget inte gjort sig förtjänt av mer varaktig blomsterutsmyckning och därigenom signalerar att torget är en oviktig plats. Dessutom vet jag, efter att själv ha arbetat med kommunal parkförvaltning, hur dyrt det är med sommarblommor. Min ståndpunkt gällande perenner jämfört med sommarblommor är därför tydlig: perenner är att föredra. Det finns oändligt större variation i utbud, man kan få en mycket längre vegetationsperiod med rätt mix av perenner och de är inte lika kostsamma i längden som sommarblommorna är.

Jag har också undersökt antalet sittplatser och deras kvaliteter. I dagsläget ställs under sommarhalvåret fyra bänkar ut vid fontänen. Jag har även noterat en (ganska sliten) bänk i torgets syd-östra hörn. Därutöver finns inga sittplatser. Möjligtvis kan de låga murarna kring dammen fungera som sekundära sittplatser. Den största nackdelen med detta är att det inte finns någonstans att sitta i skugga. Eftersom torget ligger helt solexponerat och till största delen är hårdgjort blir det förstås mycket varmt under sommaren. Det fattas även sittplatser med tillhörande bord. Eftersom det finns så få sittplatser är det lätt att tänka sig att människor drar sig för att uppehålla sig på torget, speciellt en solgassande sommardag. Men bristen på sittplatser är inte den enda anledningen till att Oppeby torg är obefolkat.

Det finns ju ingenting att göra!

De aktiviteter som erbjuds idag på torget är att sitta ner vid fontänen, kasta återvinningsopor, parkera bilen, spela boule och gå över torget och att besöka någon av de näringsverksamheter som ligger runt torget. Och sen har vi alla de som bor runt torget och som har sin utsikt mot torget. De vill förstås ha ett trevligt och vackert torg att se ut på, och uppskattar nog att se människor på torget också. För att locka människor till torget krävs att det finns något att göra där. Man skulle kunna spela kubb, innebandy, cykla. Plaska med vattnet i fontänen. Njuta av vackra planteringar. Fika. Grilla. Ha picknick. Sitta ner och prata med grannarna. Slå sig ner på en uteservering. Leka. Titta på människor. Titta på fåglar. Gå på marknad. Gå på loppis. Jumpa. Dansa. Lyssna till musik. Man skulle kunna göra så mycket, om bara möjligheten fanns.

4.7 Styrkor och svagheter med torget

Här förklaras vilka styrkor och svagheter som jag ser med Oppeby torg, och hur jag har kommit fram till dessa.

Styrkor

+ *Stor, öppen yta som kan vara flexibel och med utvecklingspotential*

En öppen yta är som en tom tavla: här finns möjligheter att själv bestämma vad som ska finnas och hur det ska se ut. Det skapar möjligheter för både större, tillfälliga arrangemang och mindre, fasta sådana.

+ *Tidstypiskt, historiskt intressant utformning*

Ett stycke svensk formhistoria, ett stycke Nyköpingshistoria. Vad är en plats utan historiskt sammanhang?

+ *Mycket sol*

Möjliggör planteringar med en rad spännande, solälskande växter och dessutom för solälskande människor att använda torget om det fanns bekväma platser att sitta och ligga på.

+ *Populära målpunkter i smörgåsbaren och pizzerian, vilka kan ha uteserveringar på torget*

Vi svenskar älskar våra uteserveringar, och det skulle säkert bli ett uppskattat inslag i miljön. Dessutom finns uttryckliga önskemål från åtminstone smörgåsbaren om att få öppna uteservering på torget.

+ *Uppskattad fontän*

Inte nog med att den ger liv åt torget, den är dessutom identitetsskapande åt platsen.

+ *Till stor del återanvändbart markmaterial*

Smågatsten i granit är i princip outslitligt.

+ *Många som passerar över torget*

Vilket innebär att många kommer glädjas åt och sprida ordet om att Oppeby torg rustats upp!

+ *Busshållsplatser på Regeringsvägen möjliggör stort besöksantal*

Även besökare som inte kan gå, ta bilen eller cykeln har möjlighet att komma hit.

Svagheter

- *Stor, öppen yta som gör att torget ofta känns öde och utsatt, ogreppbart.*

Som ensam människa på det stora torget, med alla hus runt omkring, känner man sig väldigt uttittad, utsatt. Det finns ingenting att uppehålla sig vid.

- *Torget saknar rumslighet*

Som fortsättning till första punkten – all den öppna ytan gör att torget sak-

nar rumslighet. Man behöver skapa rum i rummet.

- *Finns ingen dragningskraft, vem skulle vilja vara här och varför?*

En fontän att sitta vid, men sen då?

- *Slitna buskage och bristande mängd grönska*

De förvuxna berberisbuskagen skänker förvisso grönska, men inget större skönhetsvärde. De ger heller ingen vidare rumslighet.

- *Otillräckliga sittmöjligheter*

Inte nog med att sittplatserna är få till antalet, de har en mycket begränsat användningsområde. Människor vill kunna välja hur och var de ska sitta, de vill sitta där de har något intressant att se på, de vill sitta med andra människor ibland och för sig själva ibland. I skugga eller i sol. På en bänk eller på en sten.

- *Många små gräsmattor som inte används och som försvårar skötseln*

Om den sammanlagda ytan av alla de små gräsmattorna slogs ihop skulle man kunna få en stor, trevlig gräsmatta på torget, perfekt för lek, spel, picknick och solning.

- *Bristande belysning*

Schematiskt utsatta armaturer som varken ger karaktär, trygghet eller ledljus till torget.

- *Bilparkeringen och den klippta häcken utgör barriärer*

Dessa borde flyttas respektive tas bort för att skapa friare rörelse över torget.

- *Bristande skötsel*

Sist men inte minst så skulle torget vinna mycket på en högre skötselnivå.

4.8 Enkätundersökningen

För mig var det självklart att vilja ta reda på vad de boende kring torget, de som sannolikt använder det eller åtminstone ser det mest, tycker om platsen idag och vad de skulle vilja se där. En enkätundersökning ansågs vara den enklaste metoden att snabbt och översiktligt höra deras åsikter. Antalet 150 stycken kändes som ett stort antal vid tidpunkten, för jag visste inte hur mycket tid det skulle ta att sortera, läsa igenom och sammanställa alla svar. Jag visste heller inte hur många svar som skulle komma in och ville inte riskera att spräcka tidsplaneringen. Sådär i efterhand inser jag att jag skulle ha hunnit med fler, men frågan är om det hade gett mer nyanserade svar, om det hade förändrat statistiken?

Bland 150 enkäter som delades ut till de boende kring Oppeby torg kom 47 svar in, vilket får betraktas som ett godkänt resultat med tanke på att jag inte alls visste om det fanns något intresse alls från de boendes sida att tycka till. Jag valde att dela ut enkäten till såväl flerfamiljshus som enfamiljshus för att se om det fanns någon skillnad i hur man upplevde och använde torget beroende på hur man bodde. Någon sådan skillnad har jag inte kunnat avläsa enbart baserat på enkätsvaren, alltså om personen som skrivit bor i enfamiljs- eller flerfamiljshus. Min slutsats är därför att torget inte används eller uppfattas olika beroende på hur man bor.

Det krävs en stor medvetenhet när man värderar de inkomna enkätsvaren, exempelvis att de kanske inte är representativa för alla som bor i Oppeby. Även de svar som *inte* inkom är viktiga att ha i åtanke. Vilka röster hörs inte bland enkätsvaren? Majoriteten av de svarande var 65 år eller äldre, är det representativt för stadsdelen och torgets huvudsakliga brukargrupp eller beror svarsfrekvensen på andra faktorer? Andra exempel på

möjliga felkällor med enkätundersökningen är de frågor som inte ställdes, och de svar som därmed missades. Exempelvis hade frågan om hur många som bodde i respektive hushåll och hur samtliga boende i hushållet använde torget kunnat ge en mer omfattande respons. Ytterligare bör man vara medveten om att det kan vara svårt att som svarande ”ge rätt svar”, det vill säga att de som svarat kanske inte är insatta i alla sätt som de faktiskt använder torget, eller skulle vilja använda det. Eventuellt hade jag fått en större bredd bland svaren om jag istället för att formulera frågorna väldigt öppet hade gett mer handfasta exempel på aktiviteter. Det gäller både frågan om vad man gör på torget idag och vad man skulle vilja se för innehåll på torget. Det är mitt jobb som landskapsarkitekt att ge förslag på hur ett torg kan utformas och användas och det är därför lättare för mig än för en ”lekman” att komma på det perfekta torget skulle se ut och fungera. De svar som kom in var alla ganska entydiga: vad gäller den fysiska utformningen så önskar man sig i första hand fler bänkar samt bord, mer vegetation i form av buskar, blommor och träd. Många uttryckte stor uppskattning över sommarblomsplanteringarna i urnor, vilket jag tolkar som att det är själva blomsterfröjden som uppskattas och inte att det är utplanteringsblommor i urnor. Sannolikt skulle vackra perennrabatter generera precis lika stor uppskattning eller till och med större. Vad gäller aktiviteter så efterfrågas olika typer av marknader (loppis och livsmedel) samt sång, jumpa och tipspromenader. Dessa önskemål var likadana hos alla åldersgrupper och visar på att man har ganska jämlika önskemål för Oppeby torg.

Hur och varför valdes frågorna till enkäten? Min första tanke var att hålla enkäten kort, eftersom jag av egen erfarenhet vet att man inte orkar fylla i en lång enkät. Vidare resonerade jag att frågorna bör vara öppna för att inte styra de inkomna svaren, och för att låta de svarande få fritt tanke- spelrum. Huruvida det var rätt eller fel tänkt av mig vet jag inte, men det

kan vara värt att tänka på till nästa gång att ställa precisa frågor för att hjälpa de svarande att formulera mer konkreta svar. Jag tycker att det är en svår balansgång mellan att styra svaren och att få nyanserade svar. Det krävs stor erfarenhet av att formulera enkäter för att få en fullvärdig nytta av den.

Ytterligare aspekter som kan ha påverkat den relativt höga svarsfrekvensen (nästan 30% inkomna svar) tror jag kan ha varit dels att Nyköpings kommun stod med som avsändare, vilket gav ett seriöst och mer formellt intryck. Dessutom är jag övertygad om att de förfrankade svarskuverten, som var ställda till Nyköpings kommun, ökade svarsfrekvensen eftersom det därmed var både enkelt och gratis att svara.

4.9 Restaurering, omgestaltning eller fri förnyelse? Tre olika förhållningssätt

I programmet tar jag upp tre olika scenarier för gestaltning av Oppeby torg: restaurering, omgestaltning och fri förnyelse. Här beskriver jag termerna lite mer ingående.

Konsthistoriker Maria Flinck beskriver i sitt vårdprogram för Spökparken (Flinck, 2008, s. 37) olika principer för trädgårdsbevarande. Bland annat redogör hon för termerna restaurering och omgestaltning. I artikeln *Gör det med smak* (Mossige-Norheim, 1992, s. 24) används termen fri förnyelse, vilken landskapsarkitekt Sven Ingvar Andersson hittat på, även det för historiska trädgårdssammanhang. Både Flincks och Anderssons metoder är framtagna, och har tidigare bara använts, för trädgårdshistoriska sammanhang. Jag har i detta arbete valt att undersöka om dessa termer kan vara applicerbara även på stadsrum, och använder dem därför här för att beskriva de olika utvecklingsprinciper som jag föreslår för Oppeby torg. Istället för att använda ordet ”trädgård” som Flinck och Mossige-Norheim gör

i sina texter, använder jag ordet ”anläggning” nedan. Detta för att göra ordet mer neutralt och därigenom kunna sätta termerna i ett vidare sammanhang än bara trädgård.

Restaurering

Att restaurera innebär att man återställer de delar av anläggningen som fortfarande finns kvar (Flinck, 2008, s. 37).

Omgestaltning

En omgestaltning innebär att en anläggning görs om, någonting nytt skapas utan att speciell hänsyn tas åt det som tidigare fanns på platsen (Flinck, 2008, s. 37).

Fri förnyelse

Fri förnyelse innebär att en anläggnings fysiska form får förändras fritt, så länge som dess konstnärliga kvalitet och upplevelserikedom bevaras (Mossige-Norheim, 1992, s. 24).

Även om trädgårdar till största del består av levande, och därigenom föränderligt, material som kräver stor kunskap och lyhördhet vid bevarande så är min tolkning att förhållningssätten även går att applicera inom andra områden än trädgårdshistoria. En anläggning är en anläggning med spår av tidigare element och brukare oavsett om det handlar om träd, buskar och perenner eller sten, betong och stål. Många torg, och även andra hårdgjorda stadsrum, har gröna inslag som kan hanteras på samma sätt som delarna i en trädgård. Lösa delar som parksoffor, cykelställ, papperskorgar och liknande kan förändras, försvinna eller bytas ut genom åren och då förändras även platsens utseende. Även fasta delar som fontäner och markmaterial brukar många gånger förändras med tiden och till slut har platsen helt tappat sin ursprungliga kvalitet och karaktär.

Jag har i programmet valt att kalla förhållningssätten för tre olika scenarier:

1. Restaurering, dvs torget bevaras i möjligaste mån enligt dagens situation, med vissa kompletteringar
2. Omgestaltning, dvs torget görs om helt och ett nytt torg skapas
3. Fri förnyelse, dvs torget utvecklas utifrån dagens situation utan att vara strikt bevarande

Jag har i programmet inte värderat eller rangordnat de tre principerna, eftersom programmet skall visa på olika riktlinjer för torgets utveckling och inte spegla mina personliga önskemål.

4.10 Programförslaget: hur jag har tänkt

Oppeby torg är det enda torget utanför centrala Nyköping, det enda torget för stadsdelarna Oppeby, Harg, Krikonbacken och Oxbacken. Dessa faktum gör Oppeby torg unikt i sitt slag i Nyköping. Det är också det enda torget förutom Stora Torget som har en otvivelaktig utformning av just torg, det vill säga en planerad öppen plats som är en del av det offentliga rummet. Också det faktum att torget är i princip orört sedan tillkomsten gör det intressant och värdefullt som periodmarkör i staden. Slutligen har torget också ett värde som mötesplats för de boende i Oppeby, men det är ett värde som kan öka med fler sittplatser och aktiviteter på torget.

Vision

Torget är funktionellt som det ser ut idag, men med bristande, skötsel, aktiviteter och antal sittplatser. Vegetationen på torget har delvis skador och är delvis förvuxen och är inte speciellt estetiskt attraktiv. Det finns med andra ord stor utvecklingspotential. Min personliga förhoppning och vision för

torget har jag låtit vara osagd eftersom jag inte tycker att det är upp till mig att styra förslaget, utan visa på olika möjligheter.

Principer för formspråk och träd

Eftersom en plats övergripande struktur och karaktär skapas av träden på platsen går det förhållningssätt som man arbetar med träd hand i hand med ovan nämnda scenarier.

För att bevara och restaurera det nuvarande 50-talets torg bör träden även fortsättningsvis utgöras av oxel och lönn, och de bör ha en placering som är, om inte exakt samma som, åtminstone liknar dagens. Syftet är inte att skapa någonting nytt eller revolutionerande utan att värna om och utveckla det intressanta och värdefulla som finns idag.

För ett omgestaltat torg är tyglarna naturligtvis betydligt friare, och både placering och val av träd kan bryta helt mot dagens situation. I principskiserna föreslås dels ett överdrivet och strikt ordnat ”parktorg”, fullständigt översållat av träd. Syftet är att skapa ett överraskande och effektfullt stadsrum som inte liknar någonting annat i Nyköping. Den andra principskisen visar en lugnare variant, färre träd men fortfarande effektfullt med sina strikta trädrader som från långsidorna ger en skenbar visuell effekt av att torget är fullt av träd, men som från kortsidorna visar ett öppet torg.

För ett fritt förnyat torg bör utgångspunkten vara dagens situation, men utan att formerna behöver bevaras. Det är upplevelsen av platsen som skall inspirera vid gestaltningen och principskiserna visar två torg som har nya former men fortfarande är öppet och där fokus ligger på fontänen i mitten, precis som idag. Valet av träd är egentligen fritt, men det kan finnas en poäng i att använda samma sorter som finns idag, för att på ett enkelt och tydligt sätt väva samman dåtid och nutid.

Principer för sittytor

I programmet föreslås både primära och sekundära sittplatser. Primära sittplatser är vad man skulle kunna kalla ”grundläggande sittplatser”, oftast traditionellt utformade parkmöbler som placeras vid viktiga ställen som intill en lekplats, fontän, planteringar och längs med gångstråk. Här ska man kunna sitta bekvämt en längre stund och de ska finnas tillgängliga där man behöver dem. Sekundära sittplatser är lite mer fria och självständiga och behöver egentligen inte vara utformade i syfte att vara sittplatser. Exempel på detta är trappor, utstickande delar på fasader eller konstobjekt. Helt enkelt en yta där människor slår sig ner fastän det inte är planerat för det. Dessa sittplatser får gärna ha en mer udda placering, kanske lite undanskymt och används oftast för kortare stunder. En plats inbjuder fler människor att använda den om det finns både primära och sekundära sittplatser, eftersom man har olika behov vid olika tillfällen.

Material

I programmet förespråkas naturmaterial av flera anledningar. Det är mer hållbart, det åldras vackrare än konstgjorda material och det ger ett mer exklusivt intryck och uppfattas ofta som mer tilltalande. Som exempel föreskriver jag i programmet att dagens betongplattor byts ut mot granithällar, för att på så sätt kunna behålla markmönstret men i ett mer hållbart material. Hållbara material kan också handla om att ersätta de befintliga som-marblomsurnorna mot perennplanteringar.

Aktiviteter

I programmet presenteras ett aktivitetsschema som på ett enkelt sätt visar såväl nuvarande som möjliga framtida aktiviteter samt när på året de skulle kunna äga runt. Genom schemat kan man lätt avläsa alla de möjligheter som finns och dessutom se att torget kan aktiveras även under höst och vin-

ter. Bland annat föreslås i programmet ett helt nytt motionslopp (”Nyköping runt”, kan vara allt från att springa, cykla, åka inlines eller gå stavgång) som har sitt start och mål på Oppeby torg, som ett sätt att aktivera platsen. Fler nya aktiviteter såsom musikuppträdanden, loppis och snöskulpturtävling visar hur mångsidigt torget kan vara.

Programskiss – ytor

Programmets aktivitetsytor utgår från gjorda analyser: aktivitetsefterfrågan från såväl de närboende och kommuntjänstemännen, behov, naturliga gångstråk, klimatfaktorer och trafikutsatthet. Ytornas storlek är inte direkt överförbara, utan är ett schematiskt sätt att visa var och hur torget skulle kunna utvecklas. Inte heller placeringen är någonting bestämt, utan visar ett möjligt scenario.

4.11 Oppeby torg – då, nu och sedan

För att kunna spekulera i framtida behov och intressen måste man både se på platsen idag och titta bakåt i tiden. Hur har behoven och samhället förändrats? Det här arbetet har handlat både om att beskriva Oppeby torgs tillkomst och det samhälle som rådde då, samt undersöka torget och dess användning idag för att därigenom kunna hitta en potentiell riktning inför framtiden och skapa ett program som kommer vara hållbart även framöver. Hur såg det ut då, hur ser det ut nu och hur kommer det att se ut sen?

Då: Oppeby torg planerades att bli ett grannskapscentrum med biograf, butik och föreningslokaler. Så blev det dock inte. Varför? Torget byggdes 1959, i brytningsperioden mellan grannskapsplaneringen och miljonprogrammet. Kanske var det därför som Oppeby torg inte fick den service i form av biograf och samlingslokaler som nämndes i planbeskrivningen? Men det

var en brytningsperiod inte bara vad gäller stadsplaneringsideal: det var ett samhälle i förändring. Kvinnors huvudsakliga sysselsättning under 1950-talet var som hemmafruar. När det idealet förändrades under 1960-talet så förändrades också behovet av daglig service på och kring stadsdelstorgen. Samma utveckling följde av bilismens kraftiga ökande under 60-talet, som därmed ökade människors rörlighet och minskade beroendet av den lokala servicen.

Nu: Idag är Oppeby torg en plats som används i liten utsträckning. Det är inget riktigt stadsdelscentrum, det utgörs snarare av den större matbutiken en bit bort. Torgets yta består enkelt beskrivet av bilparkering, träd, buskar och en fontän. Många av de tillfrågade personerna som bor kring torget har uppgett att de inte alls använder torget, att de går över det eller att de tittar ut över det från sin bostad.

Sedan: Vikten av torget som gemensamt vardagsrum ökar – vi umgås allt mer på offentliga platser. Vi går gärna ut på torget och äter lunch, oavsett medhavd, köpt eller på en uteservering. Vi umgås över huvud taget mer på de offentliga platserna. Behovet syns tydligast på alla de serveringar som ställer ut stolar och bord på trottoarer och torg. Det är en urbaniseringstrend som bara blir starkare och starkare. Förut skylldes det på vårt klimat att vi svenskar inte umgicks utomhus. Det problemet har man nu kommit runt med filter och infravärme som är standard på nästan alla uteserveringar, och som tillåter oss att sitta ute både tidigt och sent på säsongen.

Vi lever också i en tid där förtätning diskuteras intensivt, och mycket pekar på att våra städer i framtiden kommer att växa inåt, vilket enkelt förklarar innebär att våra hus kommer bli högre och att fler obebyggda ytor kommer att bebyggas. En följd av denna utveckling blir att öppna ytor (parker, torg, parkeringsplatser med mera) behöver försvaras intensivt för att inte bebyggas, och att vi behöver värna och förvalta stadens öppna platser i framtiden. I

samma anda menar jag att Oppeby torg verkligen kan bli ett gemensamt samlingscentrum för stadsdelarna Oppeby, Harg, Krikonbacken och Oxbacken. Antalet öppna ytor, torg och demokratiska stadsrum ökar inte, snarare minskar.

En annan utveckling som jag tror att vi kommer se är konsekvenserna av externa köpcentra. Idag byggs i alla svenska städer, så även Nyköping (handelsområdena Gumsbacken, Pål Jungs Hage och Gustafsberg), stora perifera köpcentra som lättast nås via bil. Som en effekt av detta har många mindre, lokala livsmedelsbutiker blivit utkonkurrerade och tvingats stänga. Även den som inte vill, har råd eller kan använda bilen till sina dagliga inköp skall ha rätt till stadens service. Här tror jag att torghandeln kommer att få ett uppsving. Den externa handeln är också ett miljöhot eftersom den orsakar stort bilåkande och därigenom stor klimatpåverkan. Följden blir alltså negativa effekter mot såväl stadslivet som miljön. Jag menar att de senaste årens positiva utveckling för lokalproducerad, ursprungsmärkt mat och produkter pekar mot en ny trend, där samhället kommer efterfråga möjligheten att handla inom närområdet, utan att behöva ta bilen för att köpa en liter mjölk. Vi är intresserade av ursprunget på den mat som vi köper. Den här utvecklingen tror jag på sikt kommer att synas på våra lokala centrum och leda till ökade krav på närbutiker och torghandel.

En ytterligare aspekt är det ökade intresset för att handla begagnat, som vuxit betydligt jämfört med för 20-30 år sedan. Det är dels en motreaktion på vårt klimathotande överkonsumerande av prylar, men lika mycket en estetisk fråga. Det finns idag ett stort intresse för 50- och 60-talets formgivning, vilket syns inte minst bland de stora auktionshusen som två gånger om året håller speciella så kallade ”moderna” auktioner, där fokus ligger på föremål från mitten av 1900-talet. Samma intresse märks på Retromässan i

Stockholm, som också hålls två gånger om året, där försäljning sker av 50- och 60-talsdesign (främst heminredning och kläder).

Och sist men inte minst: för en levande är det viktigt att bevara avtryck från olika tidsepoker. De berättar mycket om både vår dåtid, vår nutid och vår framtid. En stad är aldrig stillastående, men den får därmed inte radera ut sin egen historia. Varje stad får sin unika charm och karaktär tack vare den mångfald som den speglar. Oppeby torg är en del i den mångfalden. Det kan bara göras lite bättre.

5. RESULTAT

På nästföljande sidor presenteras programmet för Oppeby torg.

PROGRAM FÖR
OPPEBY TORG
NYKÖPING

Ulrika Svensson 2012-04-23

Förord

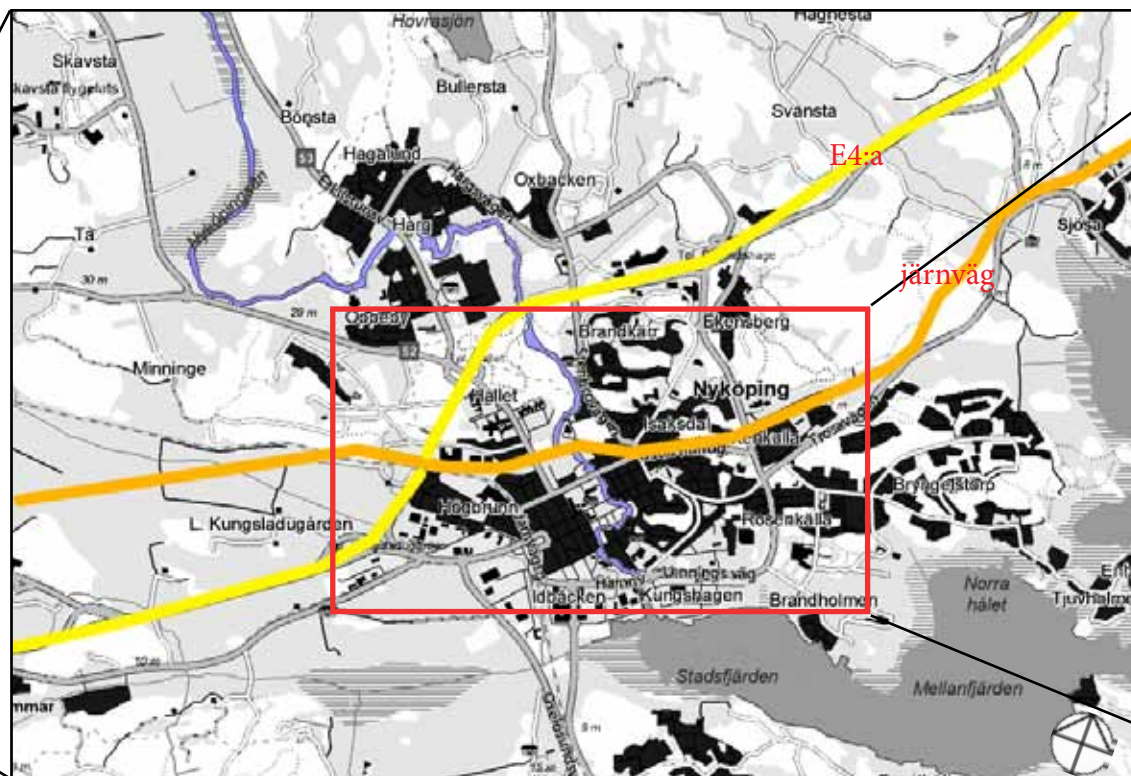
Detta program ska ses som ett diskussionsunderlag för kommunen, framtida projektörer och förvaltare att ta ställning till inför en eventuell framtida upprustning av Oppeby torg. I programmet presenteras inga slutgiltiga förslag, utan principer för hur man kan förhålla sig till olika val. Programmet visar en möjlig riktning för Oppeby torgs utveckling.

Ulrika Svensson
2012-05-31

Samtliga foton av författaren om ej annat anges

F1. Sverige

F2. Nyköping. Järnvägen är markerad med orange och E4:an med gult.

F3. Nyköpings torg. Järnvägen är markerad med orange och E4:an med gult.

Nyköping

Nyköping är en av Sveriges äldsta städer, grundad år 1187. Det är en mellanstor svensk stad med ca 35 000 invånare boende i centrala Nyköping och ca 52 000 boende i hela kommunen. Nyköping är dessutom residensstad och ligger vid kusten ungefär 12 mil söder om Stockholm. Strax nordöst om staden ligger Skavsta flygplats. Slottet Nyköpingshus byggdes under 1500-talet och är idag ett av stadens starkaste landmärken. Genom staden rinner Nyköpingsån, kring vilken staden ursprungligen byggts.

Nyköpings uppbyggnad

Nyköping som stad delas av Nyköpingsån, där de centrala delarna av staden kort och gott kallas för Väster respektive Öster. Staden är huvudsakligen orienterad längs med ån samt utmed kusten. Stadsdelarna Oppeby, Harg, Krikonbacken och Oxbacken ligger något mer perifert, avskilt från centrala Nyköping dels av E4:an och dels av ett stort grönområde kallat Hället. Detta gör att Oppeby känns mer avlägset från staden än vad det egentligen är rent geografiskt. Nationalencyklopediens benämningen på förort stämmer bra in på Oppeby: ett avgränsat samhälle eller bostadsområde inom en större stadsregion.

Nyköping består, liksom de flesta svenska städer, av områden med olika karaktär och från olika tidsperioder. Några karaktäristiska områden är: *Centrum* - rutnätsstad med bebyggelse främst från förra sekelskiftet samt 1960- och 70-tal.

Östra Villastaden - trädgårdsstad från förra sekelskiftet, med stora friliggande villor och slingrande vägar.

Fågelbo - 50- och 60-talsbebyggelse i form av friliggande mindre villor samt flerfamiljshus i två-tre plan, så kallade lamellhus.

Brandkärr - miljonprogramsstadsdel från 60- och 70-talet med stora, sammanhängande flerfamiljshus.

Brandholmen - 2000-tal, ett område präglad av exklusivitet och individualitet.

Nyköpings torg

Nyköping har inte speciellt många torg, och de få som finns ligger till största del centralt. De torg som finns är Stora torget som ligger precis intill Smörtorget, Östra torget, Nytorget och slutligen Oppeby torg. Av dessa torg är det faktiskt bara Stora Torget och Smörtorget som används som egentliga torg, det vill säga för demonstrationer, möten och torghandel. Östra Torget fungerar mer som park/shared space/förplats till Allhelgonakyrkan och Nytorget fungerar mer som park/förplats till Sunlight hotell. Och så Oppeby torg, skilt från de andra rent geografiskt men också genom sin utformning och ålder.

Oppeby torg är alltså unikt i sitt slag i Nyköping. Både Stora Torget och Smörtorget är mycket gamla, med dokumentation som sträcker sig tillbaka till 1600- eller 1700-tal. Även Östra Torget är gammalt, åtminstone från slutet av 1800-talet. Nytorget tillkom vid tidigt 1900-tal, som en öppen plats mellan då nybyggda arbetarbostäder. Oppeby torg å sin sida är från 1950-talet och ensamt i sitt slag i Nyköping. Att det dessutom har behållit sin öppna karaktär och inte förvandlats till parkeringsplats, vilket är ett vanligt öde för äldre torg, eller bebyggt med bostäder gör det än mer väsentligt i sitt sammanhang.

Ett torg i den mindre staden måste ofta vara mer flexibelt än ett torg i en stor stad. Den stora staden har besöksunderlag för rena handelstorg (exempelvis Hötorget i Stockholm), rena trafiktorg (exempel Skvallertorget i Norrköping) eller torg som är helt och hållet medborgarnas mötesrum (exempelvis Götaplatsen i Göteborg). Nyköpings torg, och framför allt inte de icke-centrala torgen måste erbjuda flera funktioner för att vara levande. Eftersom stadsdelarna Oppeby, Harg, Krikonbacken och Oxbacken ligger så avskilt från övriga Nyköping, och Oppeby torg dessutom är det enda torget i norra delen av staden, skulle torget kunna ha funktioner som är till nytta för samtliga dessa stadsdelar och vara ett viktigt gemensamt torg.

Nytorget Smörtorget Östra Torget

B1. Stora Torget

B2. Smörtorget

B3. Östra Torget

B4. Nytorget

Oppeby torg är unikt i sitt slag i Nyköping

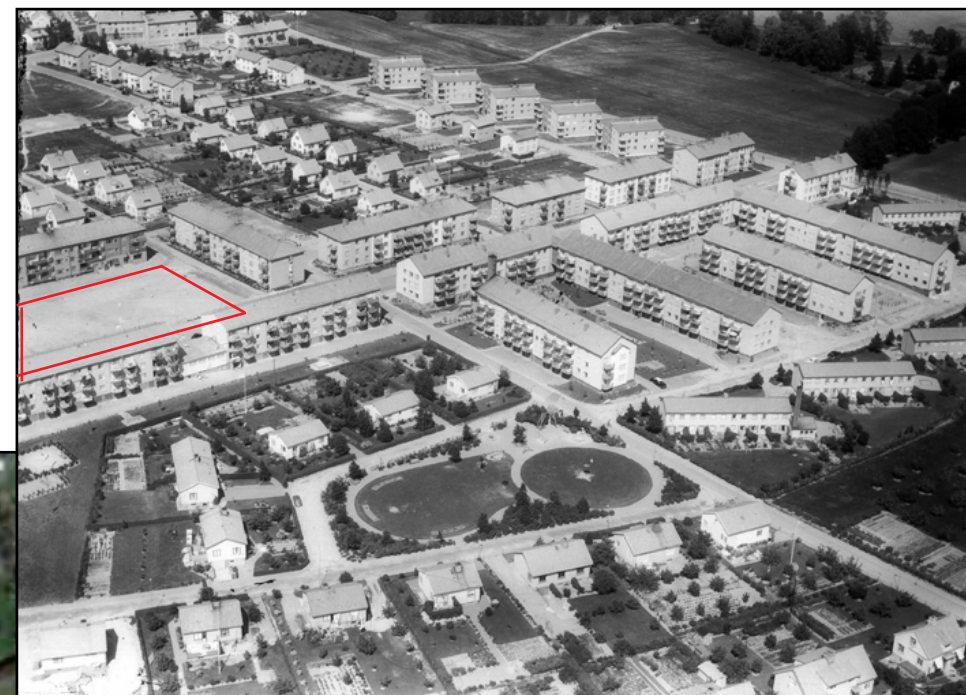

B5. Oppeby torg

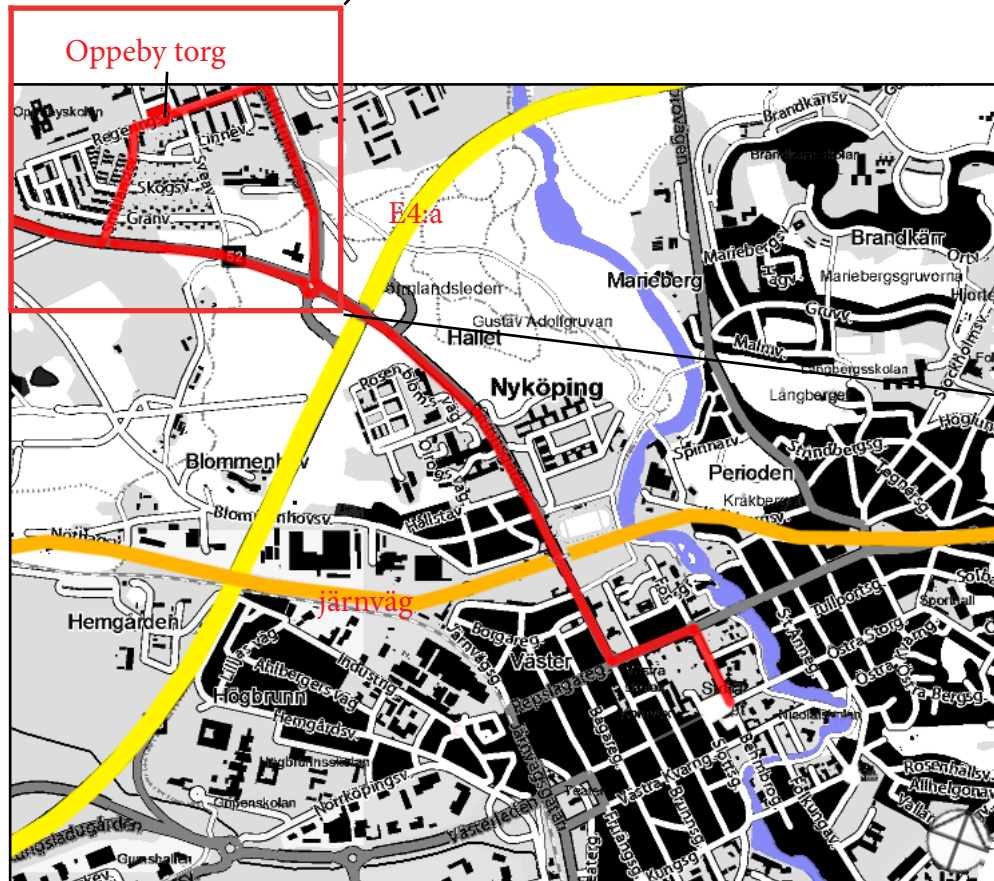
Stadsdelen Öppeby

Stadsdelen Öppeby består mest av äldre bebyggelse i form av flerfamiljshus på tre våningar och villor. Stadsdelen är sannolikt ritad av dåvarande stadsarkitekt Torbjörn Haglund. I området finns förskola samt två grundskolor (årskurs 1-9), två lekplatser, pizzeria, konditori och smörgåsbar, fotvårdsmottagning, villaförsäljningskontor, frisersalong samt en större matbutik. Stadsdelen har inget egentligt centrum, det närmaste man kan komma är den större matbutiken med intilliggande bensinpumpar.

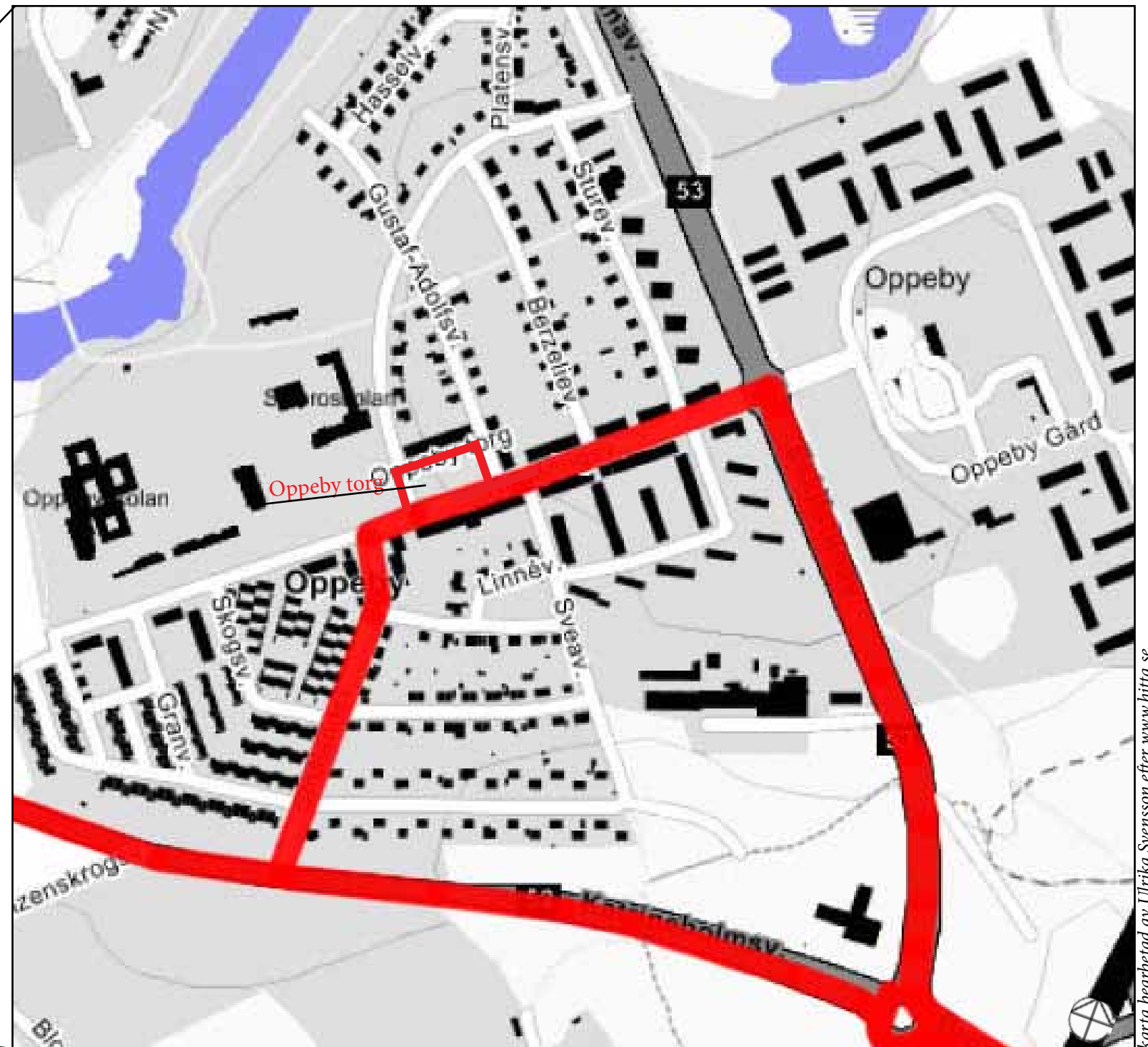
Höger B6: Flygfoto över stadsdelen Öppeby från tidigt 1950-tal. Stadsdelen är under uppbyggande, och längst ut till vänster i bilden syns en tom yta som några år senare skall utgöra Öppeby torg. Bebyggelsen utgörs av lamellhus och friliggande småhus, typiskt för svensk stadsstruktur från 1950-talet. Bilden tillhör Bild och Företagsarkivet, Nyköpings kommun.

B7. Flygfoto över stadsdelen Öppeby idag, med torget inramat i mitten.

F5. Viktigaste bil- och bussvägarna till Oppeby torg. Ena vägen utgår från Stora Torget i centrum. Den vägen har även på- och avfart från E4:an. Den andra viktiga vägen kommer från väster om stan.

F4. Torgets placering i stadsdelen Oppeby.

Torget historia

Oppeby torg byggdes 1959, i och med att stadsdelen Oppeby byggdes ut. Torget är ritat av Nyköpings dåvarande stadsträdgårdsmästare Folke Lindholm. Originalritningen av Folke Lindholm nedan stämmer i princip med dagens situation.

Vissa förändringar har gjorts sedan torget byggdes, vilket syns om man jämför med planen (1959) och flygbilden (1964).

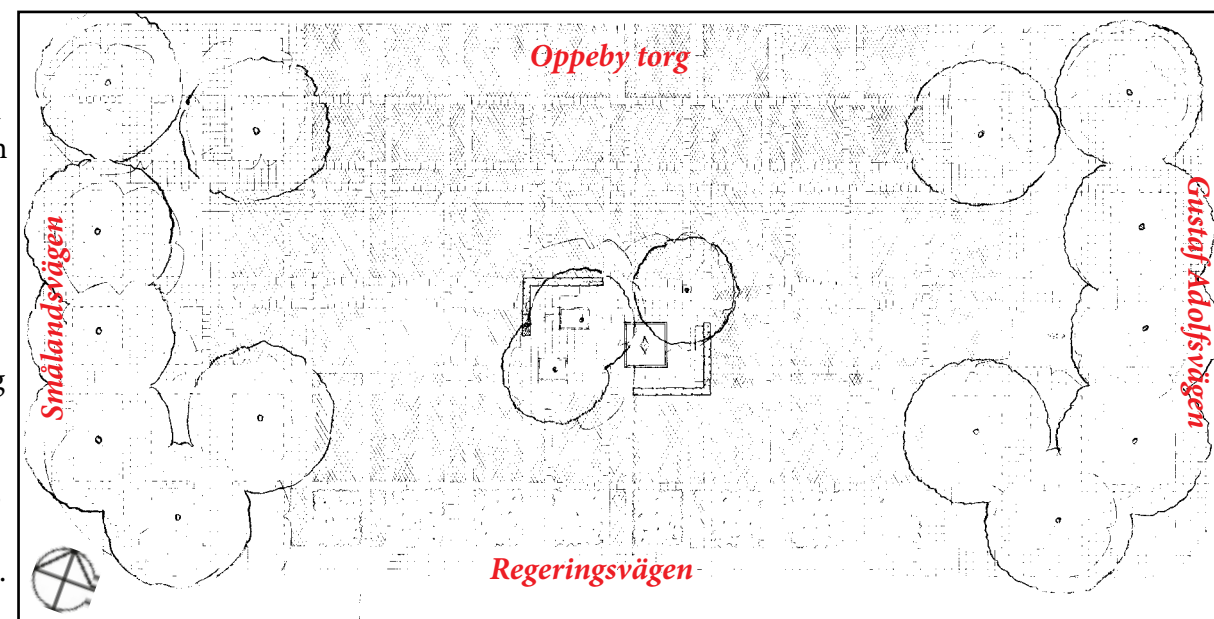
Till de få förändringar som gjorts hör:

- Fontänen som ursprungligen var kvadratisk gjordes i början av 2000-talet om i en cirkulär form, men har samma placering.
- Tre träd runt fontänen har försvunnit.
- Ursprungligen var det rosor i alla vegetationsytorna utmed Regeringsvägen, där det idag endast kvarstår två med rosor och resten har klippt gräs.
- Två boulevarder har tillkommit under början av 2000-talet.

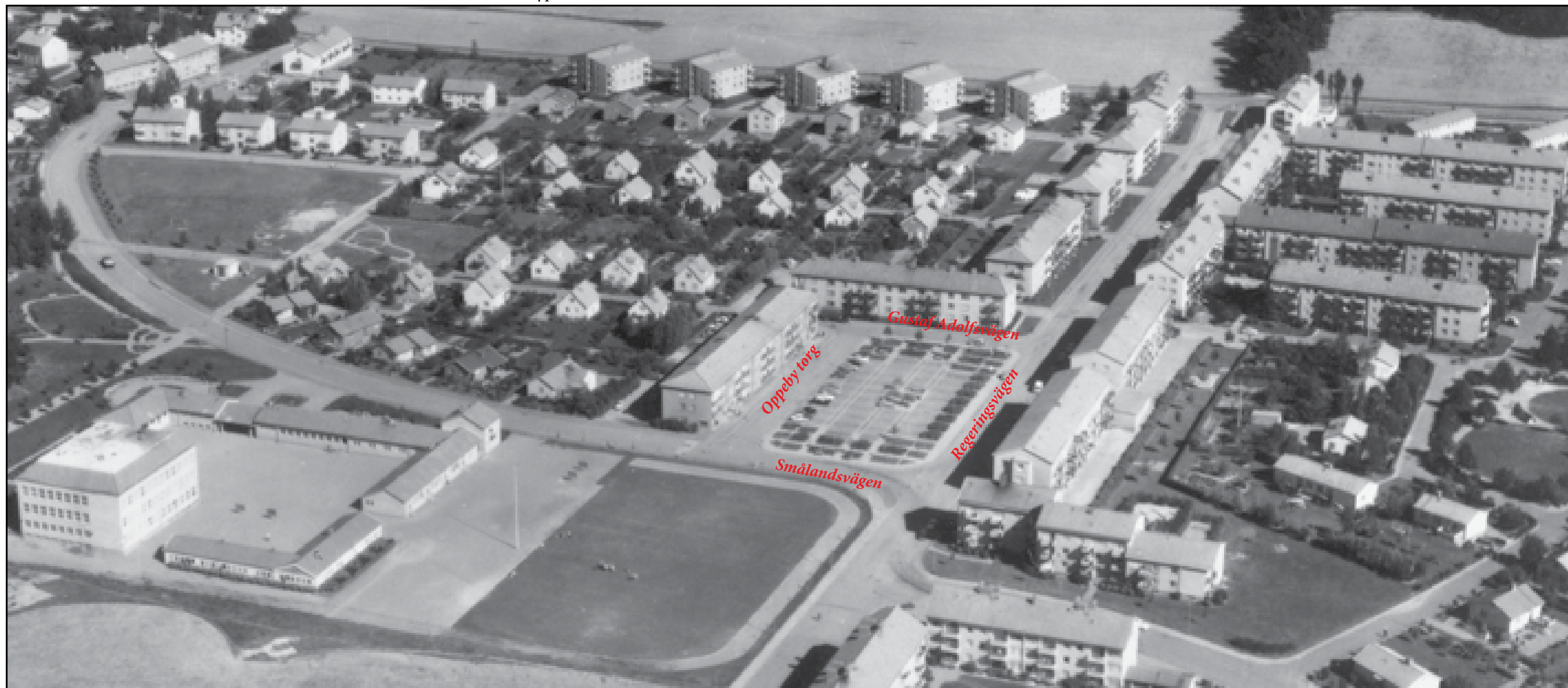
Tidstypisk utformning

Torget har flera tidstypiska detaljer som ofta återfinns på svenska torg från 1950- och 60-talet. Utformningen med en stor, öppen yta med en fontän i mitten är mycket vanlig och sträcker sig egentligen betydligt längre bak än så. Torgets markbeläggning i stark geometrisk form är också representativt. Att ytan är till största delen belagt med gatsten och inte enbart betongplattor som var populärt vid tiden, visar att man satsade på torget och säkert byggde det med intentionen att det skulle vara stadsdelens offentliga finrum. Även placeringen av träd och buskar är utmärkande för gestaltning vid förra seklets mitt.

Vad gäller växterna på torget så stämmer även de bra överens med gängse tidsperiod. Det huvudsakliga trädbeståndet utgörs av oxel, därtill kommer några lönnar. Längs med Regeringsvägen växte låga ljusrosa rosor varav endast två planteringar återstår idag. Övriga buskage utgörs huvudsakligen av berberis och oxbär, även det tidstypiskt växtmaterial från 1950-talets svenska städer.

F6. Originalritning för Oppeby torg, ritat av Folke Lindholm 1959. Bilden tillhör Nyköpings kommun.

B8. Flygbild över Oppeby med torget i mitten. Stadsdelen är tidstypisk med småhus och lamellhus omgivna av stora friytor. På det nyanlagda torget kan man skymta träd längs torgets båda kortsidor samt runt fontänen i mitten. Fotot är taget 1964. Bilden tillhör Sörmlands museum, fotograferad av AB Flygtrafik, Dals Långed.

Så här ser Oppeby torg ut idag

B9. Utsikt över torget i riktning mot Regeringsvägen.

B10. Den klippta oxelhäcken vid parkeringen.

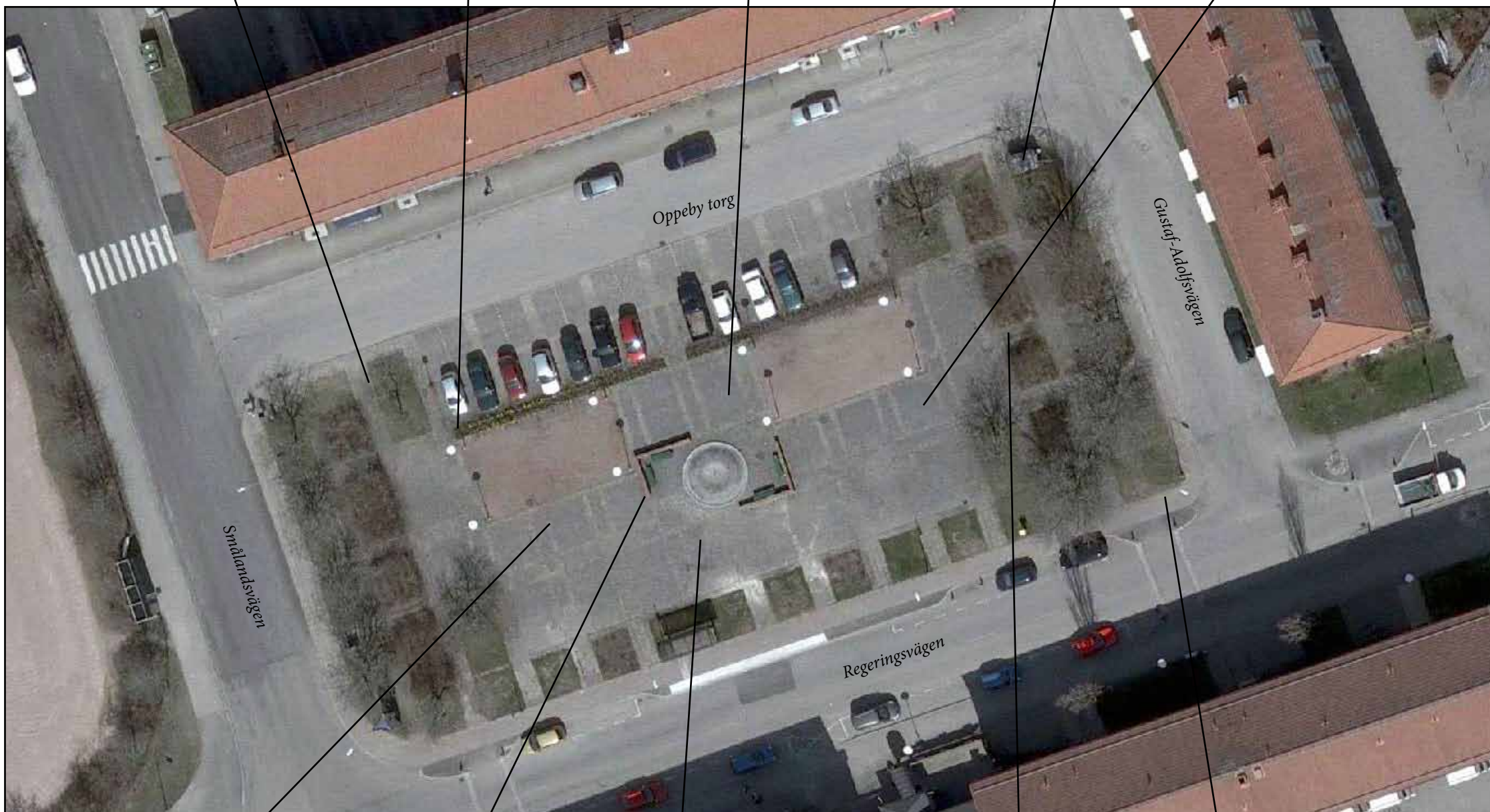
B11. Utsikt mot parkeringen och byggnaden vid Oppeby torg.

B12. I ena hörnet av torget finns två återvinningscontainrar.

B13. Utsikt över torget i riktning mot Gustav Adolfs väg.

Flygfoto från Nyköpings kommuns digitala kartbibliotek, tillhandahållen av Bert Eriksson på Nyköpings kommun

B19. Oppeby torg, skala 1:300/A3

B14. Utsikt över torget mot fontänen och murarna i mitten.

B15. Närbild på den låga muren som omringar fontänen.

B16. Torgets markbeläggning.

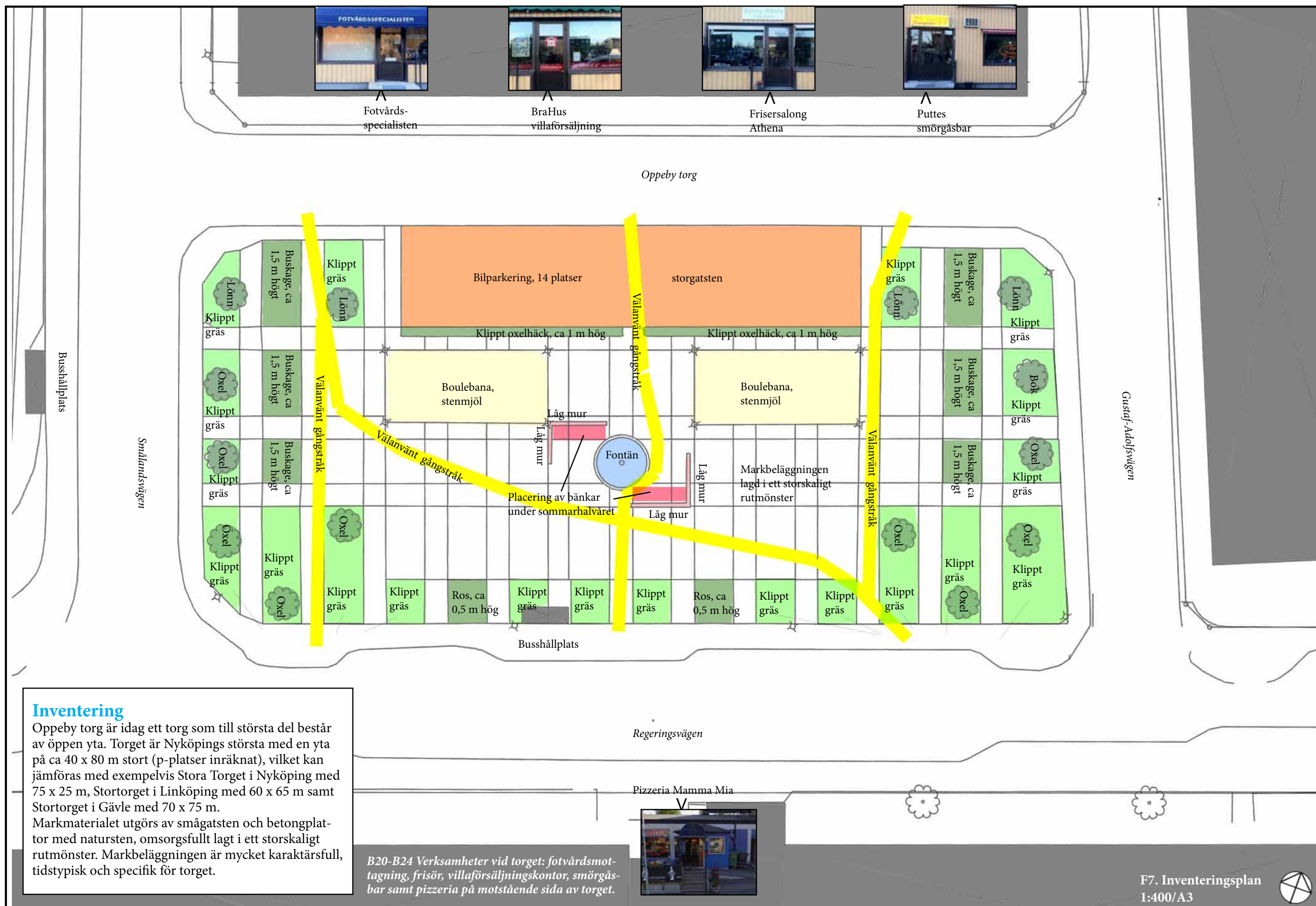

B17. Närbild på buskage: ros, berberis och oxbär.

B18. Regeringsvägen, torget ligger till höger i bilden.

Inventering

Oppeby torg är idag ett torg som till största del består av öppen yta. Torget är Nyköpings största med en yta på ca 40 x 80 m stort (p-platser inräknat), vilket kan jämföras med exempelvis Stora Torget i Nyköping med 75 x 25 m, Stortorget i Linköping med 60 x 65 m samt Stortorget i Gävle med 70 x 75 m. Markmaterialet utgörs av smågatsten och betongplattor med natursten, omsorgsfullt lagt i ett storskaligt ruttmönster. Markbeläggningen är mycket karaktärsfull, tidstypisk och specifik för torget.

B20-B24 Verksamheter vid torget: fotvårdsmotagning, frisör, villaförsäljningskontor, smörgåsbar samt pizzeria på motstående sida av torget.

Pizzeria Mamma Mia

F7. Inventeringsplan
1:400/A3

Inventering - torgets vegetation

Torget vegetation utgörs av träd (oxel, lönn) samt några större buskage (berberis, oxbär och ros) längs med kortsidorna. Längs parkeringen går en klippt oxelhäck med öppning i mitten, och mot Regeringsvägen fanns förut flera små rosenbuskage, vilka alla utom två har försvunnit under åren och ersatts med klippt gräs. De större buskagen samt lönnarna är i mindre bra kondition, lönnarna har skador och buskagen är förvuxna och risiga.

B25: Torgets markbeläggning av smågatsten och betongplattor med natursingel.

B27. Övervuxna buskage av berberis, oxbär och ros.

B28. Den klippta oxelhäcken som skiljer parkeringen från torget.

B29. Litet rosenbuskage utmed Regeringsvägen, ett av två kvarvarande.

B30. I torgets ena hörn står en bänk kvarlämnad över vintern.

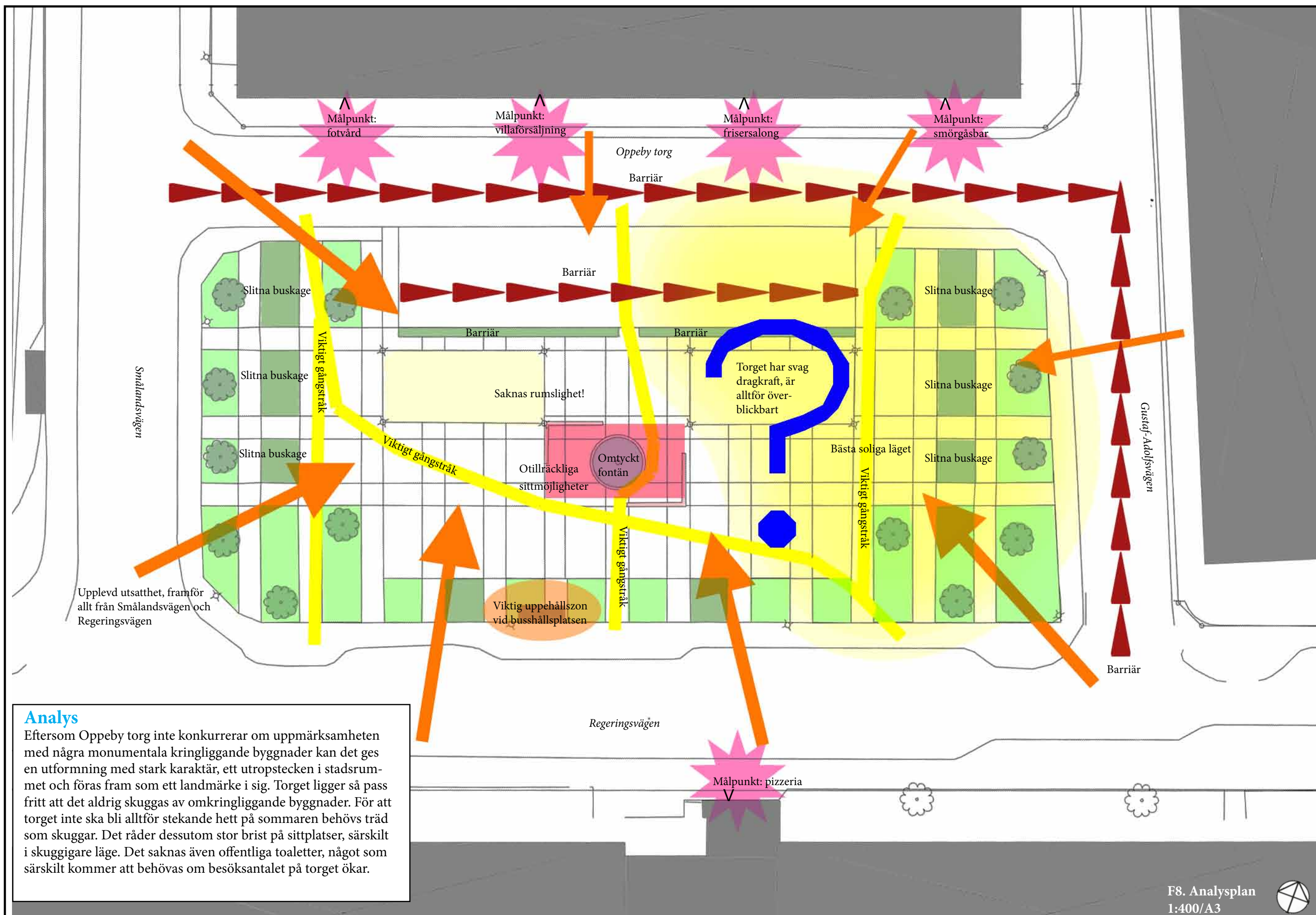
B31. Utsikt över torget mot Regeringsvägen och pizzerian.

B32. Närbild på ett av de stora buskagen, här främst berberis.

B26: Bilden över torget är taget ifrån en trappuppgång på Regeringsvägen 25. Bilden är ett montage av tre olika foton.

Analys

Den stora öppenheten gör att torget saknar rumslighet. Torget ligger som en isolerad ö omgiven av gator, typiskt för efterkrigstiden då bilismen fick allt större utrymme i städerna. Två av dessa gator, Oppeby torg och Gustaf Adolfsvägen, är inte särskilt hårt trafikerade men utgör ändå barriärer, till stor del visuella sådana. Om dessa gator fick en utformning som mer smälte ihop med torgets övriga uttryck (exempelvis belades med gatsten istället för dagens asfalt) samt gjordes om till gåfartszoner så skulle hela stadsrummet upplevas som mindre splittrat och torget skulle inte längre upplevas som en ödslig ö. Gatan Oppeby torg skulle med fördel skulle kunna förses med fick-parkeringsplatser längs med torgets sida. På så sätt skulle den yta som idag upptas av parkeringen frigöras, vilket skulle ha en positiv effekt på torget och bättre möjliggöra uteservering på torget.

B33. Fin bok i torgets utkant mot Gustaf Adolfsvägen.

Styrkor

- + Stor, öppen yta som kan vara flexibel och med utvecklingspotential
- + Tidstypiskt, historiskt intressant utformning
- + Mycket sol
- + Populära målpunkter i smörgåsbaren och pizzerian, vilka kan ha uteserveringar på torget
- + Uppskattad fontän
- + Till stor del återanvändbart markmaterial
- + Många som passerar över torget
- + Busshållsplatser på Regeringsvägen möjliggör stort besöksantal

B34. Torgets fontän är ett uppskattat inslag.

B35. Puttes Smörgåsbar är ett stort dragplåster till torget och det skulle innebära ett ökat liv på torget om de hade en uteservering.

B36. Bokbussen kommer till Oppeby torg.

Svagheter

- Stor, öppen yta som gör att torget ofta känns öde och utsatt, ogreppbart.
- Torget saknar rumslighet, mindre rum i det stora
- Finns ingen dragningskraft, vem skulle vilja vara här och varför?
- Slitna buskage och bristande mängd grönska
- Otillräckliga sittmöjligheter
- Många små gräsmattor som inte används
- Bristande belysning
- Bilparkeringen och den klippta häcken utgör barriärer och borde flyttas respektive tas bort för att skapa friare rörelse över torget
- Bristande skötsel

B37. Skadad lönn.

B38. Låg mur runt fontänen.

B39. Parkeringen utgör en barriär och bör flyttas.

Kritik mot torget idag samt önskemål från de boende kring torget

Huvudsaklig kritik som framkommit i samtal med kommuntjänstemän:

- För lite grönska på torget
- Brist på lekredskap
- Inga aktiviteter

Huvudsaklig kritik som framkommit via enkät (se sammanställning av enkätsvar till höger) till de boende kring Oppeby torg:

- Ödsligt, kalt, tomt
- Sliten vegetation samt dålig skötsel av denna
- För lite grönska på torget

Oppebyborna fick även i enkäten svara på hur de använder torget:

- Tittar på det från balkongen/fönstret
- Går över det
- Använder det inte alls
- Sitter på bänkarna
- Tittar på sommarblommorna och fontänen

Tydligt är att torget trots allt används, även om många svarat att de inte använder det alls. Många tycker om att sitta på bänkarna, titta på fontänen och beundra de sommarblommor i urnor som brukar finnas på torget.

Oppebyborna fick dessutom i enkäten svara på vad de helst skulle vilja se för innehåll på torget. De mest frekventa svaren var:

- Mer buskar och blommor
- Fler bänkar samt bord
- Fler träd
- Marknader (både loppmarknad och livsmedel)
- Vind- och solskydd, gärna i kombination med sittmöjligheter
- Aktiviteter

Gemensamma önskemål från kommunen och Oppebys invånare är:

- Mer grönska, såväl träd, buskar och blommor
- Aktiviteter

Sammanställning av 47 enkätsvar ang. Oppeby torg (utdelad till 150 hushåll i Oppeby)

Kön	Man	Kvinna				
	14	33				
Ålder	0-12	13-19	20-35	36-54	55-64	65+
	0	1	4	13	10	19

Hur använder Du Oppeby torg?

titta på från balkong/fönster				I	
går över det				I	
inte alls				I	
sitta på bänkarna					
tittar på blommor/fontän/gran					
parkerar bilen			I		
rastar hunden					
slänger tomglas					
spelar boule		I		(enligt vissa enkätsvar så spelades	
solar		I		det mer boule för ett par år sedan)	

Hur länge har Du bott i Oppeby?

0-3 år				
4-10 år				
11-20 år				
21-60 år				I

Vad uppelever Du som bra med Oppeby torg?

fontänen			
sommarblommor/julgran			I
stort, öppet			
parkering			
träd			
bänkarna			
tryggt	I		
boulebanor	I		

... mindre bra med Oppeby torg?

ödsligt, kalt, tomt			I
sliten veg/skötsel		I	
för lite grönt			
inget vind-/solskydd	I		
bolulebanor	I		
inga aktiviteteter	I		
brist på bänkar	I		
parkering	I		
brist på utsmyckning	I		

Vad skulle Du vilja se för innehåll på Oppeby torg?

fler bänkar samt bord				
buskar/blommor				
träd				
marknader				
vind/solskydd med sittplats				
aktiviteter (sång, jympa, tipsprom.)				
servering				
större gräsytor				
bättre belysning				
utsmyckning				

F9. Sammanställning av Oppebyenkät.

Torget värden

Oppeby torg är ett torg med många starka värden. Till att börja med är det ett stort värde i att torget faktiskt *bevarats intakt som just torg*, och inte förvandlats till bilparkering som ofta händer med tomma, mindre utnyttjade stadsrum. Den delen av torget som används som parkering är uppskattad av besökare och fyller en funktion även om det kanske inte lyfter torgets estetiska värde. Flyttning av denna parkering kan diskuteras för att ge torget ett mer sammanhållet uttryck, tydligare rumslighet och underlätta rörelse över torget. Torget har heller inte bebyggts, vilket annars också är ett vanligt användningsområde för mindre utnyttjade torg och parker. Att torget dessutom har flera redan *uppvuxna träd* är också ett värde att ta i beaktande. Träden utgörs främst av oxlar, men även lönn och en bok. Både oxlarna och boken är av god vitalitet. Träden vittnar om torgets ålder, skapar en rumslighet som är svår att nå med små nyplanterade träd. Det finns dessutom ett *stort användarunderlag*, många har angivit i enkäten att de brukar titta på torget från sina lägenheter och många har också skrivit att de gärna *sitter på torget* under sommarhalvåret, för att prata med grannar och titta på *blommor och fontänen*. Många av de boende i Oppeby är äldre personer som kanske inte har möjlighet att åka till stan för att se vackra blommor eller träffa andra människor. För dem kan torget vara en mycket viktig del i det sociala livet. Dessutom hjälper busshållsplatsen på Regeringsägen till att befolka torget och kan komma att bli extra värdefull vid framtida evenemang. Sist, men absolut inte minst, är torget ett *historiskt dokument* över Sverige under 1950-talet, det svenska folkhemmet och den ökade levnadsstandard som vi idag tar för givet men som växte fram under 1950-talet, under Oppebys tillkomst.

Faktum är att Oppeby torg är unikt i sitt slag i Nyköping. Det är det enda icke-centrala torget i hela staden, det enda torget förutom Stora Torget som har en klassisk och otvivelaktiv utformning av just torg.

Vision - så kan torget utvecklas

De skissförslag som presenteras på nästkommande sidor behandlar vegetation och formspråk, sitt- och vistelseytor samt aktiviteter. Analysen och enkätundersökningen visar att det är de viktigaste delarna att arbeta med på Oppeby torg. Som nämndes i analysen så skulle torget tjäna på att nuvarande bilparkering flyttas. Följande principskisser utgår därför ifrån ett sådant scenario. Principskisserna har kategoriserats efter tre olika scenarier. De tre scenarierna har inte någon inbördes ordning.

1. *Restaurering*, dvs torget bevaras i möjligaste mån enligt dagens situation, med vissa kompletteringar
2. *Omgestaltning*, dvs torget görs om helt och ett nytt torg skapas
3. *Fri förnyelse*, dvs torget utvecklas utifrån dagens situation utan att vara strikt bevarande

foto Beatrice Hansson

B41. Lekskulptur i Malmö av konstnären Beatrice Hansson.

B43. Oppeby torg lider stor brist på sittplatser.

B40. Ulap, ett prisbelönt parktorg i Berlin.

B42. Loppis på Vaksala torg i Uppsala, en populär plats där folk gärna samlas.

Uplandsmuseets bild, fotograf Peter Gullers, 2010

Skisserna 1 och 2 visar restaurerande scenarier, där torgets karaktär bevaras i möjligaste mån enligt dagens situation:

Förslag 1: Beskrivning

De befintliga oxlarna på torgets kortsidor kompletteras med yngre träd av samma art. Träden planteras tätt så att kronorna växer samman och bildar ett gemensamt tak. Buskagen undertill föryngringsbeskärs. Vid murarna kring fontänen anläggas perennrabatter som ersätter sommarblommorna. Rosor och gräs utmed Regeringsvägen tas bort. Lönnarna tas bort.

Förslagets syfte

Förslaget syftar till att förstärka det formspråk som torget har idag, med träd utmed kortsidorna, samtidigt som formspråket förstärks av än mer strikt trädplacering och de sammanvuxna krontaken. De ursprungliga murarna runt fontänen accentueras genom perennplanteringarna som anläggs intill dem. På så sätt renodlas och förstärks torgets starkaste attribut utan att särskilt stora ingrepp behöver göras.

Förslag 2: Beskrivning

Fokus ligger även här på torgets kortsidor, men här har befintliga träd tagits bort och nya har planterats längre in på torget. Träden placeras inte lika tätt som i förslag 1, vilket innebär att deras kronor inte växer samman i ett slutet tak, utan träden behåller sina naturliga former. Där de tidigare träden stod har två gräsmattor anlagts. Perennrabatter anläggs intill gräsmattorna för att ersätta sommarblommorna. Rosor och gräs utmed Regeringsvägen tas bort. Lönnarna tas bort.

Förslagets syfte

Förslaget syftar till att spinna vidare på dagens formspråk men i en glesare variant: glesare mellan trädkronorna och glesare eftersom träden inte sluter till torgets kortsidor. Perennnytor anläggs i samma riktning som övrig vegetation har, i geometriskt strikta rader som anpassas efter befintlig markbeläggning.

I samtliga skissförslag har den klippta häcken vid parkeringen tagits bort eftersom den tillsammans med bilparkeringen utgör ett hinder för fri passage över torget.

Skisserna 3 och 4 visar omgestaltande scenarier, där torget görs om helt och ett nytt torg skapas:

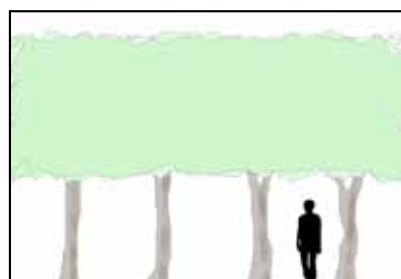

Förslag 3: Beskrivning

Torget planteras med massor av träd för att skapa ett grönt parktorg. Trädens kronor bildar ett tätt tak som endast bryts i de öppna stråk och siktlinjer som skapas emellan. Stilrent och effektivt.

Förslagets syfte

Förslaget syftar till att skapa ett parktorg med ett strukturerat och modernistiskt uttryck. Under krontaket, som kan göras högt eller lågt beroende på vilken effekt man vill uppnå, skapas ett alldeles speciellt rum. Som en stiliserad och tuktad skog i staden. En vuxen människa kan utan problem passera var som helst under trädkronorna, så de öppna siktlinjerna är mest en visuell effekt. Det gröna taket har också en häftig visuell effekt inifrån husen, som ser ut mot/ser ner mot en grön massa istället för ett hårdgjort torg.

F14. Om träden dessutom formklipps blir effekten ännu större.

Förslag 4: Beskrivning

En glesare variant av förslag 3. Träd placeras i grupper om tre i strikta rader som accentuerar torgets stora yta och samtidigt skapar spännande siktlinjer mellan träden, som en mix mellan öppet och slutet. Torgets hörn lämnas fria från vegetation för att inte verka utestängande.

Förslagets syfte

Förslaget syftar till att skapa ett urglesat parktorg, ett torg med en stor andel träd men som ändå inte upplevs som översållat av träd. Det finns mycket öppen yta samtidigt som mindre rum skapas mellan trädgrupperna. Förslaget möjliggör därmed sammankomster av både små som stora grupper. Formspråket är lika öppet som slutet, och torget upplevs olika beroende från vilket håll man närmar sig det.

Skisserna 5 och 6 visar scenarier för fri förnyelse, där torgets karaktär utvecklas utifrån dagens situation utan att vara strikt bevarande:

Förslag 5: Beskrivning

På torgets östra sida anläggs en liten ”skog” med mjuk, lummig karaktär. Samtidigt tas träden på torgets västra sida bort och ersätts med några större buskage. Helheten blir en balans mellan öppet och slutet, med fokus på det friväxande.

Förslagets syfte

Förslaget syftar till att låta besökare uppleva kontraster på torget. Å ena sidan en lummig skog, å andra sidan stor öppenhet. Både skogen och buskagen inbjuder till lek. En liknande utformning som torget har idag men i en ny tappning.

Förslag 6: Beskrivning

Förslaget utgår från den runda fontänen och dess centrala placering. En tät krans av träd planteras runt fontänen, som en återkoppling till torgets ursprungliga utformning då det fanns träd vid fontänen. Dessutom sätts träd i halvcirkelform vid torgets sydöstra och nordvästra hörn. I mitten skapas ett intimare rum, samtidigt som torgets öppna karaktär bevaras.

Förslagets syfte

Förslaget syftar till att tillåta torgets mitt utgöra ett mindre, intimare rum dit man gärna går och sätter sig under träden, vid fontänens porlande. Samtidigt behålls stora öppna ytor som möjliggör olika typer av arrangemang. De befintliga oxlarna vid torgets kortsidor kompletteras (eller ersätts med andra träd) i halvcirkelformer som ramar in torgets yta snarare än stänger ute omgivningarna.

Principer för vegetationsanvändning

Eftersom träd bidrar starkt till torgets karaktär och struktur bör trädval göras i samklang med det utvecklingsscenario man väljer: restaurering, omgestaltning eller fri förnyelse. Generellt kan sägas om Oppeby torgs vegetation och formspråk, som är så starkt och så tidstypiskt, att man antingen kan välja att fortsätta på det formstarka, strikta uttrycket eller bryta helt och arbeta med mjuka och fria former. Man kan också fundera över hur tätt eller glest med vegetation man vill ha på torget. Kanske en kombination, glest i en del och tätt i någon annan? Träd bör aldrig stå fritt i en klippt gräsyta, eftersom gräsklippare och trimmer oundvikligen skadar trädets stam, vilket kan få stora konsekvenser för trädets överlevnad. För trädets bästa utveckling bör de planteras med undervegetation i form av skuggtåliga buskar och-/eller perenner. För bästa trädutveckling bör man ha en stor sammanhängande växtbädd, och gärna skelettjord om trädet står i hårdgjord yta.

I enkätundersökningen uttrycktes stor uppskattning över de sommarblomsplanteringar i urnor som brukar finnas på Oppeby torg. Uppskattningen är sannolikt inte specifikt bunden till sommarblommorna och urnorna i sig, utan allmänt till blomsterfröjd på ett annars ganska kalt torg. Fasta perennarabatter är att föredra framför lösa planteringskärl med sommarblommor, både ur ekonomisk och estetisk synvinkel. Även lökväxter bör finnas då många av dessa blommor mycket tidigt och skänker stor glädje trots ganska anspråkslöst utseende.

Träd på torget

Gällande träd på torget kan man använda historiskt korrekt artval, modernare inslag eller en kombination av de båda, beroende på vilket förhållningssätt man har till de tre scenarierna. Oavsett vilket synsätt man väljer att arbeta efter så bör torget inte planteras med alltför högvuxna träd, eftersom stadsdelen Oppeby och det stadsrum som torget ingår i, har en generell ganska låg höjd. Trädets lämpliga sluthöjd bör ligga på 10-15 meter. Några exempel på trevliga, inte alltför stora träd är:

- *Ginkgo*: lämpligt som stadsträd då det är robust och tolerant mot luftföroreningar. Ginkgo användes som alléträd på Trelleborg 50-talet, varför det kunde vara ett roligt träd att sätta även på detta 50-talstorg.
- *Rysk lönn*: ett litet buskträd som är mycket rumsskapande och får vackra höstfärger. Kan bytas ut mot den än mer färgstarka *ginnalalönnen*.
- *Manchurisk valnöt*: tåligare än den äkta valnöten, men med samma exotiska och spännande utseende. Lämplig som solitär eller vådräd.
- *Japansk magnolia*: Trädmagnolia med vackert grenverk och mycket uppskattad blomning.
- *Fylldblommigt fågelbär 'Plena'*: steril, fylldblommigt fågelbär med vacker blomning men utan frukt som skräpar ner.
- *Sibiriskt korkträd*: har spännande korkig bark och stora fina blad samt varmt gul höstfärg.

Det kan vara trevligt att sätta ett vådräd på torget, ett lite speciellt träd som står solitärt och utmärker torget. Något som kanske markerar en viktig händelse eller en ny tid. Det bör även finnas buskar och perenner samt lökväxter. För att öka möjligheten för äldre och rörelsehindrade människor att komma nära vackra blommor kan man plantera i upphöjda vegetationsytor, gärna i samband med sittytter. Man kan också tänka på att arbeta med växter som får olika sluthöjd, dels för att få ett varierat uttryck men också för att vara medveten om att även någon som har svårt att böja sig ned gärna vill känna och dofta på växter. Dessutom är det viktigt att arbeta med en stor spännvid i årstidsdynamiken vad gäller växtmaterialet. Med det menas att man gärna vill uppleva växternas skönhet under alla delar av året: vårblomning, sommarprakt, höstfärger och på vintern vackert grenverk.

Vid restaurering av torget krävs att man använder sig av samma arter som finns på platsen idag, det vill säga oxel, lönn, berberis och ros. Detta för att bevara torgets autenticitet. De förslag på träd som ges här ovan gäller vid omgestaltning och fri förnyelse.

Om befintlig vegetation sparas så bör en ordentlig översyn göras gällande dess kondition. Föryngringsbeskärning och gallring/rensning är i många fall nödvändigt och i vissa fall måste vegetationen bytas ut. De små gräsyterna som finns idag bör läggas igen till fördel för en eller ett par större gräsytor som kan användas till vistelse och lek.

B44. Ginkgo i höstskrud.

http://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C5%82orz%C4%85b_dwuklapowy

B45. Blommande fågelbär 'Plena'.

<http://www.shuttermoments.ca/cherry/cherrywatch21.htm>

B46. Manchurisk valnöt.

<http://reichel.pl/bdp/photo/view/234/190>

B47. Rysk lönn som skiftar i höstfärg.

<http://www.cartinafinland.fi/fi/picture/44895>

Principer för sittmöjligheter och vistelsezoner

Oppeby torg besitter stora värden i att det nästintill är bevarat i ursprungsskick, och vid en omgestaltning av torget bör man vara aktsam med dessa värden. Torget andas 50-tal och bör fortsätta göra det. Däremot är det kanske inte den bästa lösningen att göra torget musealt och bakåtsträvande. Om något, så var 50-talet en period av designmässig experimentlusta då nya och djärva formlösningar skapades. Den ideologin får gärna överföras vid en gestaltning idag - man kan gärna våga ta ut svängarna i exempelvis starka geometriska former.

När man talar om att en miljö är kulturhistoriskt värdefull så måste man vara försiktig så att man inte idealiserar, utan faktiskt vågar ta ställning till att samhället har förändrats. De behov och ideal som fanns då är i många fall annorlunda idag. De som bor och använder platsen idag vill ha en plats som fungerar för dem här och nu. Man bör förvalta arvet, men samtidigt ge platsen en ny identitet, ett nytt liv. Man måste fråga sig vad det är det för plats som man arbetar med. Oppeby torg är snarare något som skulle kunna vara ett generöst vardagsrum än ett pampigt monumental-torg. Att få livet till torget är a och o. Det går inte att bygga ett levande torg, men det går att bygga så att man uppmuntrar till möten, skapar en tryggare plats som också är vacker. Man måste locka folk att stanna till på torget och göra det möjligt.

Torget känns idag ödsligt och överdimensionerat. Torget saknar rumslighet. Genom att lägga till möbler och vegetation kan man ta ner skalan. Samtidigt skapas olika rum i rummet med sittplatser och skydd. Även belysningen på torget är en viktig fråga som bör utredas noggrannt.

Den fontän som idag är torgets fokus är ett uppskattat inslag. En idé är ändå att den skulle kunna göras om till en fontän utan stående vatten, eftersom en sådan fontän ser väldigt trist och öde ut vintertid. Istället skulle man kunna arbeta med vattenstrålar som skjuter upp ur marken, som i exemplet Lørenskog torg i Norge, se bild nedan. En sådan här typ av fontän ger både ett mer lättamt intryck och inbjuder till lek.

Torget markbeläggning bör bevaras, men det skulle betyda en ordentlig uppräschning om de nuvarande betongplattorna med sjösten byttes ut mot granithällar. Beläggningen skulle bli mer hållbar, vackrare och ge ett mer exklusivt intryck om man använde uteslutande naturmaterial. Markbeläggningen på gatorna Oppeby torg och Gustaf-Adolfsvägen bör också integreras bättre i torgmiljön genom att dessa ytor beläggs med

B48. Varför inte utveckla den nuvarande fontänen till något sådant här, som i Lørenskog torg i Norge?

gatsten. Dessa gator kan även göras om till gåfartzoner för att anpassas till den nya markbeläggningen och den ökade gångtrafiken som blir om Puttes får en uteservering på torget.

Sitta ner

När man arbetar med sittmöjligheter är det bra om man skapar möjligheter till såväl primära som sekundära sittplatser. Med primära sittplatser menas traditionella bänkar, soffor och stolar. Dessa bör finnas placerade intill viktiga element på torget såsom gångvägar, lekplats, bouleanor och fontän. Med sekundära sittplatser menas exempelvis trappor, träbryggor, stenar och skulpturer. Framförallt barn och ungdomar tenderar att uppskatta de sekundära sittplatserna framför de primära. Dessa sittplatser kan placeras friare, kanske vid tillfälliga uppehållsplatser som gräsmattor och intill busshållplatsen.

Ett enkelt sätt att ge en plats en tydlig identitet är att låta en speciell möbel ge platsen karkatär och känsla.

Ovan B49. Beatrice Hanssons skulpturala lekställning i Malmö kan användas på många sätt: sitta, ligga, klättra, leka och titta på.

Material

Naturmaterial är hållbara, vackra och slits dessutom vackert till skillnad från artificiella material. Dessa är därför att föredra, även om de är dyrare i inköp eftersom de ofta blir billigare i längden vad gäller hållbarhet och förvaltning. Dessutom är ofta svenska material vackrare och mer etiskt försvarbara, exempelvis Bohusgranit jämfört med kinesisk granit.

B50. Kombinationen granithällar och smågatsten är både vackert och hållbart, till skillnad från betongplattor.

B51. Konstnären Dan Wolgers gjorde 2003 i samarbete med landskapsarkitektkontoret NOD en spännande skulptur på Bagarmossens centrumtorg. En gräsbeklädd kulle med en rosa skulptur, i folkmun känd som "prinsesstårtan". Kullen fungerar både som skulptur och lekplats samtidigt som den tar upp platsens lutning. Bagarmossen är precis som Oppeby en 50-talsförort, och det är inspirerande att se både fiffiga och roliga lösningar på ett 50-talstorg, som både tar hänsyn till platsens ursprung och samtidigt vågar sticka ut.

B52. En skulptur eller sittplats behöver inte se ut som man först tänker sig. På Sjövikstorget i Stockholm fungerar stora stenblock både som konstobjekt, sittmöbel och klätterställning.

Skapa aktiviteter!

En viktig del i gestaltandet av en plats är *gestaltandet med människor*, alltså att skapa möjligheter och lust att vistas på en plats. Oavsett hur vacker man gör en plats så räcker det inte för att göra platsen levande. Det krävs också aktiva insatser för att locka människor att använda en plats.

När man talar om aktiviteter så kan man skilja på två olika typer: spontana aktiviteter som exempelvis kubb, sola och picknick samt fasta aktiviteter som exempelvis boule, Bokbussen, yogalektion. Det måste finnas ytor för båda typerna av aktiviteter. Oppeby torg borde utformas så att det erbjuder flexibla ytor för både stillhet och rörelse, där såväl gammal som ung kan trivas. En plats där man kan leka, tävla, klättra, dansa, skratta och mötas. Men också en plats där man kan njuta av solen, vackra blommor, fika. Eller bara kan sitta och titta. Man ska inte underskatta nöjet i att bara sitta och titta! Det gäller även att titta på från exempelvis balkongen eller köksfönstret, som många uppgav i enkäten att de gör idag. Den största delen av vårt sociala utbyte får vi då vi betraktar andra, utan att för den sakens skull interagera med dem, eller ens prata med dem. Framför allt äldre människor som kanske inte orkar med så mycket aktiviteter kan få ett stort utbyte av att vistas bland och titta på andra människor. Det är därför viktigt att placera sittplatser i anslutning till olika aktivitetszoner såsom boule, lek, gräsmattor och grillplatser.

Ett viktigt inslag i en levande stadsmiljö är uteserveringar. De skapar inte bara liv på platsen i sig, utan ger hela kvarteret större liv i och med att även förbipasserande eller boende i husen runt omkring på ett passivt sätt kan ta del av den sociala aktiviteten på torget. En yta för uteservering kan gärna markeras genom ett avvikande markmaterial, exempelvis kan ett trädäck vara trevligt. Om trädäcket dessutom är uppvärmt under vintern öppnas fler möjligheter för aktiviteter på torget vintertid. För att möjliggöra uteserveringar krävs dessutom el- och vattenförsörjning på torget. Det gäller även i viss utsträckning torghandel.

För att väcka liv i en plats som inte automatiskt lockar människor krävs engagemang från kommunen. Mer spontana aktiviteter som lek och picknick kräver sällan några större insatser men för mer organiserade aktiviteter som exempelvis teateruppvisning, marknader och jumpa behövs tydliga initiativ och marknadsföring. Kanske kan man anordna sagostunder när Bokbussen kommer? Starta ett nytt motionslopp kallat ”Nyköping runt” som har start och mål på torget?

Oavsett hur man väljer att utveckla Oppeby torg så krävs samtidigt ökad förvaltning. Det är viktigt att inte glömma den aspekten. En vacker plats kan omöjligt fortsätta att vara vacker år efter år utan rätt skötsel och underhåll. Om man satsar pengar på att förnya ett stadsrum så är det tråkigt om den investeringen inte förvaltas.

Möjligheter till lek

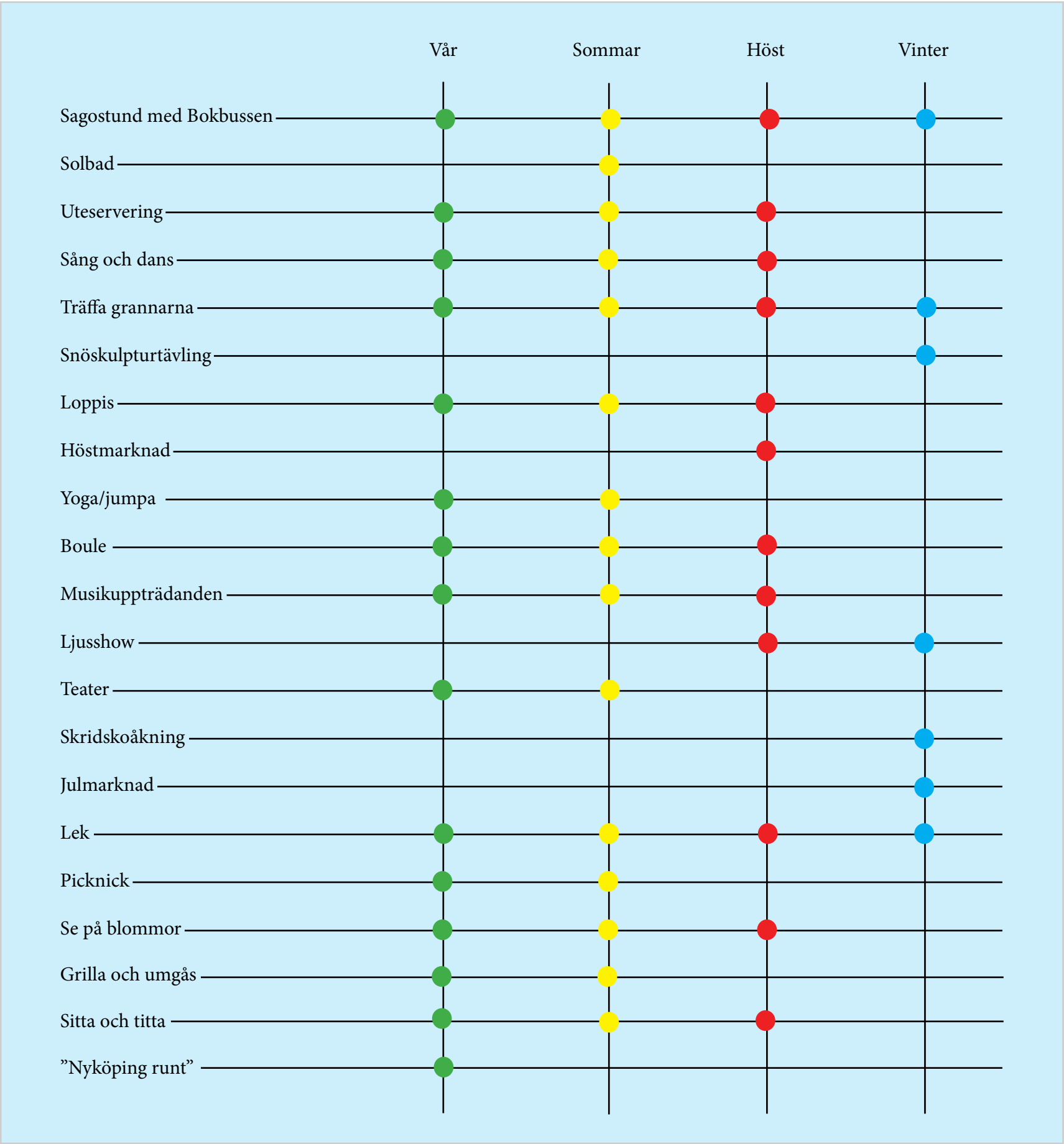
En lekplats behöver inte bestå av sandlåda och prefabricerade element. Ofta skapas de bästa lekförutsättningarna i icke-förutbestämda miljöer såsom skogsdungar. Stora stenar och buskage kan tillsammans med spännande skulpturer ge en miljö där både stor och liten hittar inspiration och glädje. Ett exempel är ”prinsesstårtan” i Bagarmossen som syns på föregående sida (B51).

B53. Höstmarknad!

<http://bakochmat.se/?p=2192>

Aktivitetsschema

F16. Aktivitetsschema för Oppeby torg med föreslagna aktiviteter och vid vilka årstider de passar.

Inspirerande exempel på möbler

Klassiska möbler lämpliga för situation 1, bevarande och återskapande av dagens torg:

B54. Grythyttan parksoffa nr 6.

B55. Annonsbild från 50-talet för Grythyttan parksoffa nr 6.

B56. Grythyttan parksoffa 5.

B57. NOLA Tessin soffa.

Modernare möbler, lämpliga för situation 2 och 3, utveckling eller helt nytt torg:

B58. NOLA Solflak.

B59. NOLA Kajen solsoffa.

B60. Byarum Fungi pall.

B61. Byarum Block bänk.

B62. Långsoffa i England.

B63. Byarum Joy soffa.

B64. NOLA Tuben soffa.

B65. NOLA Goal soffa.

A photograph of three women in brown uniforms sitting on a wooden bench outdoors. The woman on the left is smiling and looking towards the camera. The woman in the middle is looking down at her hands. The woman on the right is looking towards the camera. They are all wearing brown uniforms. In the background, there is a green lawn and some trees.

Viktigt är att torgets aktivitetsytor inte bryter de naturliga gångstråken

Primära sittplatser

Strosa runt bland vackra planteringar, sitta ner och titta, njuta, prata

Primära sittplatser

Boule

Primära sittplatser

Yta för uteservering och scen, eventuellt även paviljong/tak

Soligt härligt läge öppet för promenad, med primära sittplatser intill fontänen

Sekundära sittplatser (ex trappformationer)

Primära sittplatser

Sekundära sittplatser (ex trappformationer)

Primära sittplatser

Lugn och skyddad plats, lämplig för lek och primära sittplatser i skuggigare läge

En stor hårdgjord tom yta bör finnas för större, tillfälliga arrangemang som torghandel, konsert och möten

Yta för spontana aktiviteter som kubb, solbad, picknick och snöskulpturbygge

A person wearing a dark winter jacket and a beanie is building a snowman in a snowy field. The snowman is made of three snowballs and has stick arms. The background shows a snowy landscape with trees.

F17. Programplan
1:200/A3

Inspirationsperspektiv

F19. Inspirationsperspektiv som visar hur en framtida uteservering en vårkväll skulle kunna se ut, samt fräscha träd och buskar på torget.

Referenser och inspiration från några välgestaltade svenska torg

<http://www.arkitekt.se/se62134>

B74. Liljeholmstorget, Stockholm Sverige, ritat av Nivå landskapsarkitektur ab, färdigställt år 2009.

Motivering: Ett klassiskt förortstorg som gjorts om till en plats som både är identitetsskapande för stadsdelen och en trevlig uppehållsplats för alla människor som rör sig i området.

B75. Hyllie torg, Malmö Sverige, ritat av Sweco Architects, färdigställt år 2010.

Motivering: På torget har man planterat en bokskog av trettio träd ställda i strikta rader. Bokskogen ger en tydlig skånsk identitet. Runt torget står höga, parställda master med belysningsslingor emellan som skapar en illusion av stjärnhimmel över torget.

foto Björn Björnskär

I mitt arbete med programmet har jag inspirerats av några goda svenska exempel på nyligen gestaltade torg. Här presenteras några av dessa exempel.

B79-80. Exempel på möbler på Gävle Stortorg. Ritat av Stina Elonsson och Thomas Bernstrand på Andersson Jönsson Landskapsarkitekter.

www.nola.se

www.white.se

B76. Högsbro torg, Göteborg Sverige, ritat av White arkitekter, färdigställt år 2009.

Motivering: I miljonprogramsområdet Eriksbo från 1970 som tidigare kändes ödsligt och överdimensionerat. Olika rum har skapats i det stora rummet med sittplatser och skydd. Man använder sig av accentfärgen orange i bland annat lysande sitt-rundlar. Som fokus på torget finns en fontän med gräsyta runt.

<http://tidskriften-arkitektur.blogspot.com>

B77. Gävle Stortorg, Gävle Sverige, ritat av Andersson Jönsson Landskapsarkitekter, färdigställt år 2010.

Motivering: En karaktärsfull och konsekvent gestaltning som ger torget känslan av att vara stadens viktigaste offentliga rum. Dessutom med en ny typ av utemöbel som både ger karaktär till platsen och som uppmuntrar till lek och vila på torget.

B78. Norra Bantorget, Stockholm Sverige, ritat av Nyréns, färdigställt år 2009.

Motivering: Norra Bantorget är ett partktorg, alltså ett torg som givits stora gröna kvaliteter och gränisar mellan park och torg. Det är ett bra exempel på hur man kan förädla det offentliga rummet när staden förtätas, och låta en mindre yta kompenseras av en högre kvalitet.

<http://www.arkitekt.se>

6. KÄLLOR

Jag har valt att dela upp mina källor efter kategori eftersom jag tycker att det blir mer lättolkat så. Tryckta samt elektroniska källor står i bokstavsordning medan bilder och figurer står i nummerordning.

6.1 Tryckta och elektroniska källor

Amurén, Lena (2001). *Därför försvann hemmafrun*. Nationalencyklopedin. (Elektronisk).

Tillgänglig: <<http://www.ne.se/rep/därför-försvann-hemmafrun>> (2012-04-05).

Andersson, Thorbjörn (1983). *Vad gör ett bra torg bra*. Examensarbete från SLU.

Andersson, Thorbjörn, Hillinge, Pege, Nilsson, Per & Squassina, Anna (2011). *Vision Nya Torget Norrköping, förhandskopia*

Caldenby, Claes & Nygaard, Erik (red.) (2011). *Arkitekturteoriernas historia*. Stockholm: Formas

Carmona, Matthew (2003). *Public places - urban spaces: the dimensions of urban design*. Boston, MA: Architectural Press

Flinck, Maria (2008). *Spökparken - Vasastaden 2:97*. Stockholm: Stockholms Stad, Norrmalms Stadsdelsförvaltning.

Gabrielsson, Catharina (2006). *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar*. Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan, 2007

Gehl, Jan (1996). *Livet mellem husene: udeaktiviteter og udemiljøer*. 4. uppl. København: Arkitektens forlag

Ireman, Emilie (2010). *Stadens vardagsrum - ett kreativt och inspirerande rum: [Living room of the city – a creative and inspiring room]*. Publicerad masteruppsats från SLU. (Elektronisk). PDF-format. Tillgänglig: <<http://stud.epsilon.slu.se/>> (2012-03-05)

Larsson, Bo & Laurell, My (red.) (2006). *Tankar om förstadens framtid*. Stockholm: Formas

Mossige-Norheim, Randi (1992). *Restaurering som konst. Utblick landskap*. 1992:3, s. 24-28

Nationalencyklopedin (2012). Definition av orden ”offentligt rum” (Elektronisk).

Tillgänglig: <<http://www.ne.se/offentligt-rum>> (2012-04-02)

Nationalencyklopedin (2012). Definition av ordet ”torg” (Elektronisk).

Tillgänglig: < <http://www.ne.se/sve/torg>> (2012-02-09).

Norstedts svenska ordbok (1990) Oslo/Gjøvik: Norbok

Nyköpings kommun (1951). *Beskrivning över förslag till stadsplan för Oppebyområdet väster om Eskilstunavägen i Nyköping*. 1951. Nyköping

Nyköpings kommun (2010). Info om Nyköpings stad. Tillgänglig: <<http://www.nykoping.se/Kommun--politik/Om-Nykoping/>> (2012-02-19).

Olsson, Sören, Ohlander, Marianne & Cruse Sondén, Gerd (2004). *Lokala torg: liv, miljö och verksamheter på förortstorg*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Univ.

Rudberg, Eva (1992). *Folkhemmets byggande: under mellan- och efterkrigstiden*. Stockholm: Svenska turistföreningen

Svensson, Ulrika (2010). *Saluplats Fyrstorg – medborgarnas gemensamma uterum? [Fyrstorg market – A common space for the residents?]*. Publicerad kandidatuppsats från SLU. (Elektronisk). PDF-format. Tillgänglig: <<http://stud.epsilon.slu.se/>> (2012-02-16)

Whyte, William H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Washington, D.C.: The Conservation Foundation

Wilke, Åsa (2006). *Villaträdgårdens historia: ett 150-årigt perspektiv*. Stockholm: Prisma

Åström, Kell (1988). *Stadens rum: torget - gestalt, upplevelse, användning*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

6.2 Bilder

- B1. Foto Ulrika Svensson (2012)
- B2. Bild från Google Maps, sökord ”Smörtorget Nyköping Sverige”. Tillgänglig: <http://maps.google.com/> (2012-02-16)
- B3. Bild från Google Maps, sökord ”Östra torget Nyköping Sverige”. Tillgänglig: <http://maps.google.com/> (2012-02-16)
- B4. Bild från Google Maps, sökord ”Nytorget Nyköping Sverige”. Tillgänglig: <http://maps.google.com/> (2012-02-16)
- B5. Bild från Google Maps, sökord ”Oppeby torg Nyköping Sverige”. Tillgänglig: <http://maps.google.com/> (2012-02-16)
- B6. Äldre foto från Oppeby torg, Bild-ID: DIB901 från Nyköpings kommuns hemsida, tillhörande Bild och Företagsarkivet Nyköpings kommun. Tillgänglig: <http://sofiereflex.nykoping.se/> sökord ”Oppeby” (2012-02-22)
- B7. Flygfoto från hitta.se, sökord ”Oppeby torg Nyköping Sverige”. Tillgänglig: www.hitta.se/karta (2012-02-16)
- B8. Flygfoto från Sörmlands museum, fotograferad av AB Flygtrafik, Dals Långed.
- B9 – B18. Foto Ulrika Svensson (2012)
- B19. Flygfoto från Nyköpings kommuns digitala kartbibliotek, tillhandahållen av Bert Eriksson på Nyköpings kommun
- B20 – B40. Foto Ulrika Svensson (2012)
- B41. Beatrice Hanssons skulpturlekställning. Tillgänglig: http://beatricehansson.com/folio_img.asp?id=48 (2012-02-10)
- B42. Vaksala torg, Uplandsmuseet (2010) fotograf Peter Gullers. Tillgänglig: <http://www.flickr.com/photos/uppmus/6683661629/sizes/o/in/photostream/> (2012-02-16)
- B43. Foto Ulrika Svensson (2011)
- B44. Ginkgo. Tillgänglig: http://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C5%82orz%C4%85b_dwuklapowy (2012-03-15)
- B45. Körsbär. Tillgänglig: <http://www.shuttermoments.ca/cherry/cherrywatch21.htm> (2012-03-15)
- B46. Manchurisk valnöt. Tillgänglig: <http://reichel.pl/bdp/photo/view/234/190> (2012-03-15)
- B47. Rysk lönn. Tillgänglig: <http://www.cartinafinland.fi/fi/picture/44895> (2012-03-15)
- B48. Lørenskog torg, sökord ”Lørenskog”. Tillgänglig: <http://www.landezine.com> (2012-03-13)
- B49. Beatrice Hanssons skulpturlekställning, Malmö stads hemsida. Tillgänglig: www.malmo.se sökord ”Beatrice Hansson” (2012-02-10)
- B50. Granithällar och –smågatsten. Tillgänglig: <http://www.bohus-gatsten.se/produkter/gaangbanehaell-nr-60.html> (2012-03-15)
- B51. Bagarmossens prinsesstårta, foto Marit Hagen. Tillgänglig: <http://www.stockholmskallan.se/Soksida/Post/?nid=24347> (2012-03-14)
- B52. Sten på Sjövikstorget, foto Stefan Garvander (2010). Tillgänglig: <http://liljeholmskajen.wordpress.com/2010/06/28/en-klattersten-pa-torget/> (2012-03-13)
- B53. Höstmarknad. Tillgänglig: <http://bakochmat.se/?p=2192> (2012-03-14)
- B54. Grythyttan parksoffa 6. Tillgänglig: http://www.grythyttan.net/pdf/faktablad_soffa_6.pdf (2012-03-15)
- B55. Annonsbild ur boken Årsberättelser 1947-1959, Föreningen Sveriges stadsträdgårdsmästare, Wikander & Sjöstedt Tryckeri AB, Södertälje
- B56. Grythyttan parksoffa 5. Tillgänglig: http://www.grythyttan.net/pdf/faktablad_soffa_5.pdf (2012-03-15)
- B57. NOLA Tessin soffor. Tillgänglig: <http://www.nola.se/sv/produkter/bild/2962?page=4> (2012-03-15)
- B58. NOLA Solflak. Tillgänglig: <http://www.nola.se/sv/produkter/bild/3285?page=4> (2012-03-15)
- B59. NOLA Kajen solsoffa. Tillgänglig: <http://www.nola.se/sv/produkter/bild/3344?page=2> (2012-03-15)
- B60. Byarum Fungi pall. Tillgänglig: <http://byarumsbruk.se/produkt/pall-fungi/> (2012-03-15)
- B61. Byarum Block bänk. Tillgänglig: <http://byarumsbruk.se/produkt/bank-block/> (2012-03-15)
- B62. Långsoffa. Tillgänglig: <http://www.geograph.org.uk/photo/786130> (2012-03-15)
- B63. Byarum Joy soffor. Tillgänglig: <http://byarumsbruk.se/produkt/soffa-joy/> (2012-03-15)
- B64. NOLA Tuben soffor. Tillgänglig: <http://www.nola.se/sv/produkter/bild/2143?page=4> (2012-03-15)
- B65. NOLA Goal soffor. Tillgänglig: <http://www.nola.se/sv/produkter/bild/2128?page=1> (2012-03-15)
- B66. Grekisk vädd, sökord ”Knautia”. Tillgänglig: <http://www.gardenersworld.com> (2012-03-13)
- B67. Damer på parksoffa. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2689&artikel=3149725> (2012-03-14)
- B68. Paviljong. Tillgänglig: http://www.byrnesmill.org/_photos/photos.html (2012-03-22)
- B69. Snöskulptur. Tillgänglig: <http://www.universitypressclub.com/archive/2010/03/in-print-snow-day-revisited/> (2012-03-14)
- B70. Monika Goras Metamorfosskulptur, sökord ”Metamorfos”. Tillgänglig: <http://www.gora.se> (2012-02-10)

- B71. Utomhuskonsert. Tillgänglig: <http://washingtonsquarepark.files.wordpress.com/2008/07/michaelpacker.jpg> (2012-03-14)
- B72. Uteservering. Tillgänglig: <http://www.wellington.govt.nz/services/environment/climate/communities.html> (2012-03-14)
- B73. Boulespelare. Tillgänglig: <http://v/petanquefold/boule.htm> (2012-03-14)
- B74. Liljeholmsstorget. Tillgänglig: <http://www.arkitekt.se/s62134> (2012-02-13)
- B75. Hyllie torg, foto Björn Björnskär. Tillgänglig: <http://strandhemliv.blogspot.com/2011/07/limhamn-hyllie-7-2.html> (2012-03-13)
- B76. Högsbro torg. Tillgänglig: http://www.white.se/tjanster_och_marknadsomr%C3%A5den#landskap (2012-03-14)
- B77. Gävle Stortorg. Tillgänglig: <http://tidskriften-arkitektur.blogspot.com/2010/12/redaktionen-valjer-2010.html> (2012-02-13)
- B78. Norra Bantorget. Tillgänglig: <http://www.arkitekt.se/s51853> (2012-03-14)
- B79-80. Möbler på Gävle Stortorg. Tillgänglig: www.nola.se (2012-03-26)

6.3 Figurer

- F1. Sverigekarta, Ulrika Svensson efter grundkarta från <http://geography.about.com/library/blank/blxsweden.htm> (2012-03-04)
- F2. Nyköpingskarta, Ulrika Svensson efter grundkarta från www.hitta.se (2012-03-04)
- F3. Nyköpingskarta, Ulrika Svensson efter efter grundkarta från www.hitta.se (2012-03-04)
- F4. Oppebykarta, Ulrika Svensson efter efter grundkarta från www.hitta.se (2012-03-04)
- F5. Nyköpingskarta, Ulrika Svensson efter efter grundkarta från www.hitta.se (2012-03-04)
- F6. Originalritning över Oppeby torg, tillhör Nyköpings kommun
- F7. Inventeringsplan, Ulrika Svensson
- F8. Analysplan, Ulrika Svensson
- F9. Sammanställning av Oppebyenkät, Ulrika Svensson
- F10. Skiss, Ulrika Svensson
- F11. Skiss, Ulrika Svensson
- F12. Skiss, Ulrika Svensson
- F13. Skiss, Ulrika Svensson
- F14. Skiss, Ulrika Svensson
- F15. Skiss, Ulrika Svensson
- F16. Skiss, Ulrika Svensson
- F17. Aktivitetsschema, Ulrika Svensson
- F18. Programplan, Ulrika Svensson
- F19. Perspektiv, Ulrika Svensson
- F20. Karta över adresserdär enkäten delats ut, Ulrika Svensson efter grundkarta från www.hitta.se (2012-03-17)

7. BILAGA

Enkät samt karta över adresser enkäten delats ut till.

Enkäterna lämnades ut på följande adresser:
Regeringsvägen 8D, 8C, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29A, 29B, och 29C
Gustaf Adolfsvägen 5, 6, 7, 8, 9, 10, 10A, 10B, 10C, 11, 12, 13 och 14
Smålandsvägen 11, 13, 15, 17 och 19
Oppeby torg 2A, 2B, 4A och 4B

F20. Adresserna där Oppebyenkäten delats ut.

Tyck till om Oppeby torg!

Jag heter Ulrika Svensson och studerar till landskapsarkitekt vid SLU i Uppsala. Som examensarbete ska jag ta fram ett planeringsunderlag för en eventuell framtida upprustning av Oppeby torg. Detta sker i samarbete med Parkavdelningen, Nyköpings kommun. Jag skulle gärna vilja veta vad Du som bor i Oppeby tycker om torget. Dina svar är anonyma. Har Du några frågor om undersökningen så får Du gärna ringa mig på telefon 073-6181325, eller Parkavdelningen på telefon 0155-24 88 00.

Skicka Din ifyllda enkät till Nyköpings kommun i det bifogade kuvertet, senast 2012-02-26.

Tack för att Du tar Dig tid och fyller i enkäten!

- 1. Kön ☐ Man ☐ Kvinna
- 2. Ålder ☐ 0-12 ☐ 13-19 ☐ 20-35 ☐ 36-54 ☐ 55-64 ☐ 65<
- 3. Hur använder Du Oppeby torg?
- 4. Hur länge har Du bott i Oppeby?
- 5. Vad upplever Du som bra respektive mindre bra med Oppeby torg?
- 6. Vad skulle Du vilja se för innehåll på Oppeby torg?